

uid z syon:  
nať totus,  
z miraculo  
**I**n eodē  
St  
ptu  
epb  
mus istis f  
**I**n eodē  
ptal. iste.

**M**is  
inte  
qui sub ep  
noiantur t  
deos z xpī  
niclis. Ma  
rus. s. decer  
rus rex a d  
z minor ps  
tate deū co  
diuisione r  
Non habe  
ps. s. aplī z  
tium secut  
diuisione p  
rorem: qz d  
cap. sic in t  
messias fa  
nomine be  
noie bene  
iosephi ist  
gister pdic  
regno dau  
li sed etiā z  
gno dauid  
paratōis i  
qd facit ad  
attentōem  
dite pls n

# KATALOG INKUNABUŁÓW

KSIĄŻNICY POMORSKIEJ  
W SZCZECINIE

# **KATALOG INKUNABUŁÓW**



**KSIĄŻNICA POMORSKA**

**KATALOG  
INKUNABUŁÓW  
KSIĄŻNICY POMORSKIEJ  
W SZCZECINIE**

Opracowały:  
**Agata Michalska i Alicja Łojko**

**Szczecin 2016**

Opracowanie i korekta  
Agata Michalska i Alicja Łojko

Tłumaczenie na język niemiecki  
Torsten Salzer

Tłumaczenie na język angielski  
Barbara Kamienowska

Fotografie  
Jan Surudo

Redakcja techniczna  
Jolanta Doroszkiewicz

Skład i przygotowanie do druku  
Andrzej Zajda

**ISBN**  
**978-83-64070-10-5**

Wydawnictwo i druk  
Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica w Szczecinie



Książnica Pomorska  
im. Stanisława Staszica  
w Szczecinie



INSTYTUCJA KULTURY  
SAMORZĄDU WOJEWÓDZTWA  
ZACHODNIOPOMORSKIEGO



Pomorze  
Zachodnie

[www.ksiaznica.szczecin.pl](http://www.ksiaznica.szczecin.pl)

## SPIS TREŚCI

Wstęp.....	7
Zusammenfassung.....	16
Summary.....	21
Skróty ogólne .....	26
Bibliografia.....	27
Cytowana literatura .....	30
Katalog inkunabułów .....	31
Druk z XVI w. współprawny z inkunabułem .....	59
Indeks topotypograficzny .....	60
Indeks proveniencji .....	64
Konkordancje literatury i numerów katalogu.....	67
Konkordancja sygnatur inkunabułów i numerów katalogu .....	68
Spis ilustracji .....	70
Ilustracje.....	71



## WSTĘP

Inkunabuły Książnicy Pomorskiej w Szczecinie stanowią zbiór liczący 52 dzieła zawarte w 41 woluminach. Jednej z ksiąg towarzyszy współprawnny postinkunabuł z 1507 r.<sup>1</sup> Dotychczas nie były one przedmiotem wnikliwego opracowania. Informacje na temat niektórych znaleźć można w artykułach mających jedynie charakter przyczynkarski.

Książnica Pomorska działa od 1945 r. Powołana została uchwałą polskich władz 7 lipca, jako Biblioteka Miejska<sup>2</sup>. Przejęła zbiory i budynek działającej od 1905 r. także Biblioteki Miejskiej (Stadtbibliothek, od 1916 r. Stadtbücherei), która od pierwszych lat swojej działalności gromadziła księgozbiór zabytkowy, w tym inkunabuły. Prawdopodobnie w aktualnym zbiorze może znajdować się kilka egzemplarzy z przedwojennego zasobu. Trudno jednak o wystarczające dowody potwierdzające to przypuszczenie.

### **Początki gromadzenia księgozbioru przed II wojną światową**

Zaczątek i podstawę zbioru inkunabułów niemieckiej książnicy stanowiły dzieła przekazane przez szczecińskie biblioteki instytucjonalne i szkolne.

Gdy w całych Niemczech uroczyście obchodzono 500-lecie urodzin Johanna Gutenberga w 1900 r., swój udział w obchodach zaznaczył także Szczecin. Na łamach dziennika „Neue Stettiner Zeitung” ukazał się artykuł Konrada Scipio, pastora kościoła św. Jakuba, traktujący o 20 inkunabułach ze Zbiorczej Biblioteki Kościelnej (Gesamt-Kirchen-Bibliothek), funkcjonującej przy owym kościele od 1814 r., a skupiającej połączone księgozbiory kilku miejscowych bibliotek parafialnych<sup>3</sup>. Zawarty w artykule opis ksiąg był dość lakoniczny, pozbawiony dokładniejszej charakterystyki bibliograficznej. Kilka lat później, w roku 1908, księgi z tej biblioteki, z zastrzeżeniem prawa własności, tra-

---

1 O. Maillardus, *Sermones de sanctis*, Köln 1507.

2 W 1947 r. powołano Wojewódzką Bibliotekę Publiczną, którą w 1955 r. przemianowano na Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną, zwaną także Książnicą Szczecińską. Od 1994 r. pod nazwą obecną.

3 J. Kosman, *Z dziejów bibliotek w pruskiej prowincji Pomorze w XIX i początkach XX wieku*, Szczecin 2013, s. 115-118.



fiły właśnie do Stadtbibliotheken gdzie podjęto prace nad ich uporządkowaniem i opracowaniem<sup>4</sup>.

Zabiegi te zaowocowały wydaniem katalogu inkunabułów w 1910 r., opracowanym przez dr. Franza Webera. Zawierał on opisy 43 dzieł, w przeważającej części pochodzących ze zbiornicy kościelnej<sup>5</sup>. Rzecz jasna dominowały druki o tematyce teologicznej. Oprócz tego była słynna kronika Hartmanna Schedla z 1493 r. oraz dzieła w języku niemieckim.

W 1914 r. biblioteka pozyskała nieskatalogowane inkunabuły z miejscowego Królewskiego Gimnazjum Mariackiego (Königliches Marienstifts-Gymnasium), jednak ich liczba nie jest znana<sup>6</sup>.

Ta wiodąca placówka oświatowa w mieście wywodziła się z półwyższej uczelni, powołanej w 1543 r. jako Pedagogium Książęce (Fürstliches Pädagogium, Pädagogium Sedinense). Mieściła się w zabudowaniach kolegiackich kościoła Mariackiego, przy którym od 2. poł. XIII w. funkcjonowała biblioteka, gromadząca głównie księgi liturgiczne, a od XVI w. związane z reformacją. W 1573 r. w statutach szkoły ukazał się rozdział o połączonej bibliotece szkoły i kościoła, która od tej pory przybrała charakter ksiąźnicy publicznej<sup>7</sup>. Na początku XVIII w. księgozbiór liczył ponad 2 tys. tomów, aby na koniec stulecia osiągnąć stan ponad 6 tys. tomów. Dzięki licznym darowiznom w 2. poł. XIX w. wzrósł do ponad 34 tys. tomów, co dawało placówce pierwsze miejsce wśród bibliotek szkolnych prowincji pomorskiej<sup>8</sup>.

Przypuszczalnie do wybuchu II wojny światowej zgromadzono w Stadtbibliotheken ok. 50 inkunabułów.

## **Tworzenie księgozbioru po II wojnie światowej**

W 1955 r. utworzono w bibliotece Oddział Starych Druków i rozpoczęto planowe gromadzenie książek. W pierwszych kilku latach działalności pozyskano 28 inkunabułów, wyselekcjonowanych z tzw. zbiorów zabezpieczonych. Magazyn owych zbiorów funkcjonował w gmachu biblioteki w latach 1947-1950 pod nazwą Zbiornicy Księgozbiorów Zabezpieczonych. Znajdowały się tu zgromadzone wcześniej zbiory biblioteczne z terenu Pomorza Zachodniego, którym nadano status tzw. opuszczonych i porzuconych. Materiały segregowano i rozdzielano do różnych instytucji w kraju, które uzupełniały bądź odbudowywały w ten sposób swoje księgozbiory okaleczone stratami wojennymi<sup>9</sup>.

4 Do biblioteki trafiło w sumie ok. 4300 książek i ok. 20 rękopisów zob.: *Jahresbericht der Stadtbibliothek Stettin für das Jahr 1908*, s. 1-2.

5 F. Weber, *Die Inkunabel der Stettiner Stadtbibliothek*, „Baltische Studien N.F.” 1910, Bd. 14, s. 149-168.

6 *Jahresbericht der Stadtbibliothek Stettin 1914*, s. 2-3.

7 M. Wehrmann, *Geschichte der Bibliothek des Marienstifts-Gymnasiums in Stettin*, „Baltische Studien A.F.” 1894, Jg. 44, s. 199.

8 Ibidem, s. 211-224.

9 Więcej o działalności zbiornicy zob.: R. Nowicki, *Rezultaty działalności Zbiornicy Księgozbiorów Zabezpieczonych w Szczecinie w latach 1947-1950*, „Roczniki Biblioteczne” 2007, R. 51, s. 169-187.

Pozyskane z tego źródła woluminy pochodziły z Gimnazjum Mariackiego<sup>10</sup>. W 1963 r. kolejne 11 paleotypów, w większości o proveniencji stargardzkiej, przekazało w darze Muzeum Pomorza Zachodniego (od 1970 r. Muzeum Narodowe)<sup>11</sup>. Pozostałe księgi wpłynęły do biblioteki również jako dary oraz w drodze zakupu antykwarycznego i od osób prywatnych.

### Charakterystyka zbioru

Zdecydowaną większość obecnego zasobu stanowią dzieła o tematyce religijnej, tak charakterystycznej dla produkcji drukarskiej XV w. Swoją reprezentację mają druki dotyczące Pisma Świętego w postaci kilku tomów *Biblia cum postillis* Mikołaja z Liry, przewodnika po Biblii Giovanniego Marchesiniego czy komentarzy Roberta Holkota.

Dość obficie występuje twórczość kaznodziejska, której autorami są m. in. Johannes de Werdena, Mikołaj z Błonia, Meffret, św. Wincenty Ferreriusz oraz Piotr Paludanus. Warto odnotować obecność *Gesta Romanorum*, zbioru moralitetów przeznaczonych pierwotnie na użytek kaznodziejów oraz dzieło *Summa collationum* Jana z Walii, pełniące rolę podręcznika dla kaznodziejów i kapłanów.

Piśmiennictwo patrystyczne reprezentują *Epistolae* św. Hieronima oraz *Sermones selecti* Efrema Syryjczyka. Z kręgu zaś twórczości ascetyczno-mistycznej pochodzą dzieła Tomasza z Kempis, Jana Gersona oraz utwór *Corona Beatae Mariae Virginis*. Przykładem literatury hagiograficznej są dwie edycje dzieła Jakuba z Voragine *Legenda aurea*.

Wśród ksiąg z filozofii odnotować zaś można pisma autorów antycznych Arystotelesa, Cycerona, Apulejusza, Boecjusza oraz średniowiecznych przedstawicieli tej nauki powiązanej ściśle z teologią, tj. Jana Versora, Dunsza Szkota, Anioła Carletiego z Chivasso, św. Bonawentury. Wśród dzieł teologów odnaleźć też można *Sententiarum libri IV* Piotra Lombarda. Z zakresu prawa kościelnego w szczecińskim zbiorze znajdują się m. in. *Margarita Decreti* Marcina Polaka oraz *Repertorium iuris canonici*, którego autorem jest Johannes de Milis. Prawo cywilne ukazują teksty Angelusa de Gambilionibus oraz *Corpus iuris civilis*. W zbiorze inkunabułów reprezentowani są także nieliczni renesansowi humaniści tj. Lorenzo Valla, Angelo Poliziano i Francesco Filelfo.

Prawie wszystkie wymienione wyżej dzieła reprezentowane są w Polsce wieloma egzemplarzami. Wyjątkiem jest wydrukowane w Wenecji *Rationale divinorum officiorum* Wilhelma Duranta nienotowane w IBP. Rzadko występujące na gruncie polskim jest lyońskie wydanie *Digestum vetus*. Baza GW online wskazuje na jeszcze jednego, krakowskiego posiadacza (Kraków J). Zaś jedyne polonicum w szczecińskim zbiorze reprezentowane jest przez kazania Mikołaja z Błonia.

10 *Opis działalności Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Szczecinie za lata 1955-1957*, s. 30-31; *Opis... za rok 1958*, s. 33; *Opis... za lata 1959-1960*, s. 35.

11 *Dorobek Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Szczecinie w latach 1963-1964*, s. 46.

Pod względem typograficznym paleotypy zdominowane są przez drukarnie działające na gruncie niemieckim znajdujące się w kilku ośrodkach, przede wszystkim w Norymberdze i Strasburgu (27 druków) oraz Kolonii (5 druków). Pojedyncze egzemplarze pochodzą z Augsburga, Lipska, Spiry i Ulm. Obok wytworów niemieckiej sztuki drukarskiej reprezentowana jest także typografia włoska z drukami weneckimi (8 druków), szwajcarska z drukami z Bazylei (5 druków) oraz francuska z 1 drukiem powstałym w Lyonie.

## Oprawy

Większość woluminów posiada oprawy późnogotyckie. Są oprawy z XVII i XVIII w. oraz oprawy wtórne wykonane w XX i XXI w. Dwa tomy pozbawione są ich całkowicie. Oprawy z XV w. przebadał w 2011 r. dr Holger Nickel, a wyniki opublikował na łamach specjalistycznego czasopisma „Einband-Forschung”<sup>12</sup>. Zostały one przypisane do warsztatów w Lipsku (10 woluminów), Norymberdze (5 woluminów) oraz po 1 woluminie do Frankfurtu nad Odrą, Stendalu, Strasburga. W kilku przypadkach źródło pochodzenia opraw nie zostało ustalone.

Warto nadmienić, że cennym woluminem w zbiorze inkunabułów Książnicy Pomorskiej są *Opuscula* św. Bonawentury (nr 13, il. 1). Wyklejkę górnej okładziny tego tomu stanowi kolorowana ksylograficzna odbitka przedstawiająca autora w stroju franciszkańskim, siedzącego przy pulpicie. Rycina ta opisana została przez Wilhelma Ludwiga Schreibera<sup>13</sup>. Do niedawna sądzono, że tylko egzemplarz przechowywany w Staatsbibliothek w Bambergu posiada wspomniany, kolorowany drzeworyt.

Analiza rękopiśmiennej makulatury introligatorskiej, wykorzystanej w kilku egzemplarzach na wyklejki, dostarczyła informacji o zawartych tam tekstach. Karty papierowe i pergaminowe skrywały m.in. fragmenty kodeksu zawierającego tekst ze Starego Testamentu z prorocstwem Zachariasza z przełomu XI i XII w. (nr 24 egz. a). Z kolei karty z 2. poł. XV w. z korespondencją Eneasa Silviusa Piccolominiego, od 1458 r. papieża Piusa II, użyto jako wyklejki w dziele *Margarita Decreti* (nr 36). Tekst dotyczący uniwersytetu w Rostocku sporządzony prawdopodobnie niedługo po 1458 r. przez niejakiego Nicolausa Bysawe oraz fragmenty oficjów o św. Krzyżu i Michale Archaniele sporządzone na pergaminie (XII w.) odnaleziono w okładzinie górnej dzieła *Mammotrectus super Bibliam* (nr 35, il. 6).

## Proweniencje

Odnotowane w katalogu proveniencje wskazują na dwojakie pochodzenie druków: z bibliotek kościelnych oraz księgozbiorów prywatnych. Najliczniejszą gru-

12 H. Nickel, *Die gotischen Blindstempelnbinden um Inkunabeln der Pommerschen Bibliothek Stettin - Aspekte der Literaturversorgung im Stettiner Raum um 1500*, „Einband-Forschung” 2011, H. 29, s. 29-35.

13 W. L. Schreiber, *Handbuch der Holz- und Metallschnitte des XV. Jahrhunderts*, 3. Aufl., Bd. 3 : *Holzschnitte mit darstellungen der männlichen und weiblichen Heiligen*, Stuttgart 1969, nr kat. 1282m.

pę pierwszej kategorii stanowią inkunabuły z kościoła katedralnego pw. św. Jana Chrzciciela w Kamieniu Pomorskim (21 pozycji bibliograficznych - ponad 40 % całego zasobu).

W kościele od poł. XIV w. istniało wydzielone miejsce do przechowywania zbiorów bibliotecznych pod opieką tezarariusza<sup>14</sup>. Powiększany przez wieki księgozbiór przetrwał w pierwotnym stanie zapewne do połowy XVI w. Po przyjęciu reformacji na Pomorzu w 1534 r. Gryfici - książęta pomorscy, stali się zwierzchnikami Kościoła ewangelickiego, a od 1556 r. tytularnymi biskupami, rozporządzającymi majątkiem kościelnym. To dawało im możliwość przejmowania do swoich bibliotek wybranych księgozbiorów z pomorskich świątyń. Jedną z nich z pewnością była kamieńska katedra ze swoim bogatym zbiorem kodeksów i druków. Jednak na pytanie czy i w jakiej liczbie księgi opuściły jej mury i trafiły do zbiorów książęcych, na podstawie dostępnych źródeł, nie sposób odpowiedzieć.

Po wygaśnięciu dynastii Gryfitów w 1637 r. księgi z dawnej zamkowej biblioteki książęcej ulegały rozproszeniu i dalszemu przemieszczaniu<sup>15</sup>. W 1643 r. pokaźna liczba ksiąg przekazana została do Pedagogium. W spisie darowizny odnotowano 1746 tytułów w 2014 woluminach. Odnaleźć tu można także kilkanaście dzieł charakterystycznych dla piętnastowiecznej produkcji typograficznej<sup>16</sup>. Ponad 30 lat później, podczas oblężenia miasta w 1677 r., szkolną bibliotekę dotknął pożar. Nie wiadomo jednak dokładnie jaka liczba zbiorów spłonęła<sup>17</sup>.

Wydaje się mało prawdopodobne, aby obecnie posiadane przez Książnicę Pomorską egzemplarze o proveniencji kamieńskiej przeszły opisaną wyżej drogę, a więc z biblioteki katedralnej poprzez książęcą do Pedagogium i ostatecznie do Gimnazjum Mariackiego. Problem z identyfikacją inkunabułów wymienionych w wykazie z 1643 r. (lakoniczny, często mylący opis bibliograficzny, bez podania cech wydawniczych i indywidualnych) oraz brak źródeł dotyczących liczby strat spowodowanych przez wspomniany pożar, pozostawia przynależność kamieńskich druków do książęcej librarii w Szczecinie kwestią niepotwierdzoną również w niniejszym katalogu<sup>18</sup>.

Wracając do historii peregrynacji kamieńskich ksiąg istotnym jest fakt, iż część tego księgozbioru trafiła na szczeciński zamek w 1810 r. po kasacji kapituły kamieńskiej<sup>19</sup>. Po dwunastu latach od złożenia go w owym miejscu, w 1822 r., zbiór

14 M. Wehrmann, *Zur Geschichte der mittelalterlichen Bibliotheken in Pommern*, „Monatsblätter” 1892, Jg. 6, s. 71.

15 A. Borysowska, *Kodeksy rękopiśmienne dawnej biblioteki kapitulnej w Kamieniu Pomorskim. Zarys dziejów kolekcji*, „Biblioteka Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy” 2014, nr 4 (38), s. 41-43.

16 *Catalogus librorum ex Ducali Pomeranorum Bibliotheca... in Bibliothecam Ducalis Paedagogii Stetinesis... translatorum Anno 1643* [fotokopia rękopisu], [w:] *Biblioteka Książąt Pomorza Zachodniego: katalog*, Szczecin 1995, s. [1-44].

17 M. Wehrmann, *Geschichte...*, s. 206.

18 Por. U. Szajko, *Główne źródło do rekonstrukcji biblioteki książęcej w Szczecinie*, [w:] *Biblioteka Książąt...*, s. 10-11, 14-16.

19 W Kamieniu pozostawiono jednak pewną część książek i archiwaliów, które ostatecznie przewieziono do Szczecina dopiero w 2004 r. Znajdują się obecnie w Archiwum Archidiecezjalnym; więcej w: G. Wejman, *Historia archiwum i biblioteki katedralnej w Kamieniu Pomorskim*, [w:] *Biblioteki i archiwa kościelne na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej: zarys problematyki*, red. G. Wejman, (Studia

składający się z kodeksów rękopiśmiennych oraz 47 ksiąg wydrukowanych w latach 1474-1560 (z czego 24 przed 1500 r.), głównie o treści teologicznej, pozyskało Gimnazjum Mariackie<sup>20</sup>.

Identyfikacją i opracowaniem pozyskanych w 1822 r. piętnastowiecznych druków zajęł się historyk i nauczyciel Wilhelm Böhmer (1791-1842). Wiele wskazuje na to, że to on oznaczył księgi sygnaturą Cam. Imp. (*Caminensis impressus*). W zbiorze Książnicy Pomorskiej tylko w czterech woluminach wpisowi towarzyszą pieczętki szkolnej biblioteki: starsza (Ex Biblioth. Gymn. Pal. Sedin.)<sup>21</sup> (nr 37, 45, 46, 49, il. 17) oraz późniejsza (Bibliothek des Marienstifts-Gymnasiums zu Stettin) (nr 35, 38, il. 17). W przypadku jednego inkunabułu (nr 37) sygnatura Cam. Imp. została odtworzona na podstawie naklejki na grzbiecie. Autorki katalogu przyjęły także, iż szesnastowieczna sygnatura złożona z litery N. (w jednym przypadku No.; il. 12) oraz liczby, wskazuje na bibliotekę katedralną w Kamieniu. Brak owej sygnatury w 4 woluminach (nr 2, 8 (egz. b), 9, 37) może świadczyć o tym, iż druki znalazły się w bibliotece kościelnej po akcji porządkowania i sygnowania ksiąg lub też należały do jakiegoś innego, miejscowego księgozbioru.

Niewielka jest liczba zapisów proveniencyjnych na kamieńskich inkunabułach związanych z konkretnymi postaciami. Nie wszystkie też udało się bliżej scharakteryzować. W roku 1539 lub później, trafił do biblioteki katedralnej inkunabuł ostatniego przeora klasztoru dominikanów w Kamieniu, Kaspara Schulte (nr 39)<sup>22</sup>. Tom nosi także ślady wcześniejszej przynależności do zakonu w Brandeburgu, być może dominikańskiego. Z kolei Biblia Mikołaja z Liry (nr 10, il. 10) zapisana testamentem przez wikariusza kamieńskiego Nikolausa Georga, znalazła się w wieku XVII w rękach prywatnych, wciąż jednak pozostając w Kamieniu.

Swoje książki zapewne подарował bibliotece Michael Westfal, proboszcz parafii w Złocieńcu. Na jednym z klocków dokonano wpisu, zalecając modlitwę za duszę ofiarodawcy (nr 44)<sup>23</sup>. W dziele Giovanniego Marchesiniego *Mammotrectus super Bibliam* (nr 35, il. 11) wpisowi poczynionemu zapewne przez właściciela *m[ichael] w[estual] pleban[us] valke[n]borch* towarzyszy data *Anno d[o]m[in]i 1482*. Fakt ten sugerować może konieczność przesunięcia daty druku występującej w literaturze z [ca 1484] na [non post 1482]<sup>24</sup>.

Dziewięć kamieńskich woluminów zawiera pochodzący z XIX w. zapis n<sup>o</sup> wraz z liczbą. Trudno dociec dlaczego tylko część historycznego zbioru z Kamienia została tak oznaczona. Być może stało się to w Szczecinie przy włączaniu go do biblioteki szkolnej.

---

i Rozprawy; Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 4), Szczecin 2005, s. 13-37.

20 W. Boehmer, *De Pomeranorum historia literaria...*, Berolini 1824, s. 90-91.

21 Ex Bibliotheca Gymnasii Palaeo Sedinensis.

22 H. Hoogeweg, *Die Stifter und Klöster der Provinz Pommern*, Bd. 1, Stettin 1924, s. 222.

23 Podobny wpis nosi inkunabuł znajdujący się w BUW zob.: *Katalog druków XV i XVI wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*. T. 1, cz. 1 - XV w., oprac. T. Komender, Warszawa 1994, nr kat. 29.

24 Na temat dociekań co do daty produkcji przewodnika po Biblii zob.: B. Gryzio, *Muzeum czarnej sztuki. Katalog inkunabułów PAN Biblioteki Gdańskiej*, Gdańsk 2012, s. 157.

Grupę druków, zdecydowanie mniej liczną lecz również wywodzącą się z librarii kościelnej, stanowią inkunabuły pochodzące z kościoła pw. Najświętszej Marii Panny w Stargardzie (7 dzieł). Budowę świątyni rozpoczęto w 1292 r. i prowadzono z przerwami do końca XV w. Dowodu na istnienie biblioteki, być może właśnie przy kościele Mariackim, dostarcza dokument wydany w 1381 r., w którym wymieniony został „thesaurarius” w Stargardzie<sup>25</sup>. Przez kolejne wieki biblioteka pomnażała swoje zbiory. W XVIII w. posiadała imponującą kolekcję kodeksów rękopiśmiennych i starych druków, które spisane zostały w dwóch katalogach<sup>26</sup>.

Ze względu na słaby stan techniczny świątyni, w latach 1816-1820 księgozbiór został przeniesiony do biblioteki miejscowego gimnazjum. Szkoła, jako Kolegium Gröninga (Gröningsches Collegium, Collegium Groeningianum), rozpoczęła działalność w 1633 r. Funkcjonująca przy niej biblioteka rozrastała się głównie dzięki darowiznom. Po przejściu zbiorów kościelnych łączna liczba zgromadzonych w niej inkunabułów wynosiła 116<sup>27</sup>. Jednak w 1891 r. na żądanie rady kościelnej część zbiorów wróciła do kościoła<sup>28</sup>.

W ostatnich latach losy stargardzkich paleotypów przedstawił Michał Spandowski. Tekst opisujący historię tamtejszych ksiąg uzupełnił katalogiem inkunabułów biblioteki kościelnej, które w 1939 r. znajdowały się jeszcze w gimnazjum. Podał także ich aktualną lokalizację. W Aneksie znalazły się druki, które nie widniały w księgozbiorze biblioteki szkolnej w 1910 r.<sup>29</sup>

Z analizy dokonanej przez autora wynika, że w niekompletnym katalogu Rudolpha Kuhnkego z 1877 r. znalazło się 45 woluminów zawierających inkunabuły ze zbioru kościelnego, a w wykazie Paula Venzkego z 1910 r. – 93 egzemplarze<sup>30</sup>.

Księgi stargardzkie w zbiorze Książnicy Pomorskiej posiadają wpisy prywatnych właścicieli. Wśród nich widnieje Johannes Pudén. Z jego księgozbioru pochodzą 4 tytuły w 3 woluminach (nr 18, 19, 28, 47). Pudén był kapłanem w kościele św. Mikołaja w Zerbst (1474-1475), później w stargardzkim kościele pw. NMP<sup>31</sup>. Zapiski informują o funkcji jaką pełnił oraz o okolicznościach nabycia

---

25 Ch. G. Teske, *Geschichte der Stadt Stargard*, Stargard 1843, s. 67.

26 *Catalogus librorum Bibliothecae Marianaе*, [1740?] [rękopis], Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu, sygn. Rps 160; *Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Marianaе Stargardiensis*, 1740 [rękopis], Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu, sygn. Rps 161.

27 G. S. Falbe, *Geschichte des Gymnasiums und der Schulanstalten zu Stargard...*, Stargard 1831, s. 9, 140-142.

28 P. Venzke, *Verzeichnis der in der Gymnasialbibliothek zu Stargard i. Pom. befindlichen Inkunabeln und Frühdrucke (bis 1525)*, (Königliches und Gröningsches Gymnasium zu Stargard i. Pom., Programm Nr. 205 (Beilage)), Stargard i. Pom. 1910, s. 7.

29 M. Spandowski, *Inkunabuły dawnych bibliotek w Stargardzie*, „Stargardia” 2013, R. VIII, s. 41-97.

30 R. Kuhnke, *Bericht über die auf der Bibliothek des Königlichen und Gröningschen Gymnasiums zu Stargard in Pommern vorhandenen und in den Katalog derselben bis zum 30. Januar 1877 eingetragenen Handschriften und alten Drucke*, (Programm des Königlichen und Gröningschen Gymnasiums zu Stargard in Pomm., Nr. 107), Stargard 1877, s. 10-20; P. Venzke, *Verzeichnis...*, s. 1-27; M. Spandowski, *Inkunabuły...*, s. 44.

31 M. Spandowski, *Inkunabuły...*, s. 47.

księgi. Do biblioteki kościelnej egzemplarze trafiły zapewne po śmierci duchownego, na co wskazywać może brak notatek świadczących o darowiznie. Zanim jednak trafiły do rąk J. Pudena, były w posiadaniu bakałarza Stephanusa Piscatorisa (nr 47) oraz mieszczanina Egardusa (nr 18, 19). Innym właścicielem dwóch ksiąg był stargardzki duchowny Henricus Alberti (nr 4, 13, il. 13).

Przy analizowaniu proveniencji uwagę zwrócił druk zawierający oprócz pieczętki „Bibliothek des Königl. u. Gröningschen Gymnasiums zu Stargard i. Pom.”<sup>32</sup> (jedyna w języku niemieckim) i sygnatury H. 36,3, także dwie pieczętki Królewskiej Biblioteki w Berlinie (nr 25, il. 14). Pierwsza „Königl. Bibliothek Berlin”, będąca w użyciu od ok. 1909 r.<sup>33</sup>, pokryta została pieczętka wyłączającą „Abgegeben Kgl. Bibliothek Berlin”. W katalogu z 1910 r. ów druk stanowił trzecią pozycję w klocku, na który składały się 4 druki<sup>34</sup>. Doszło zatem do rozbicia istniejącego woluminu, z którego do czasów obecnych zachowały się dwa pierwsze druki<sup>35</sup>. W wyjaśnieniu okoliczności sprawy pomocne okazały się berlińskie pieczętki. Kłoczek został prawdopodobnie wypożyczony lub w celu poddania konserwacji wysłany do Berlina. Tam, po oprawieniu każdej pozycji osobno, pomyłkowo wbito berlińską pieczętkę własnościową, a przed odesłaniem do Stargardu pokryto ją pieczętka wyłączającą ze zbiorów<sup>36</sup>. Po powrocie książka została ponownie ostemplowana i osygnowana.

Z Pomorzem Zachodnim związane są jeszcze 2 inkunabuły. Oba zostały przekazane Książnicy Pomorskiej przez Muzeum Pomorza Zachodniego w 1963 r. Pierwszy z nich wywodzi się z księgozbioru Białogardzkiego Towarzystwa Historii i Wiedzy o Regionie (Belgarder Verein für Geschichte und Heimatkunde), powołanego w 1921 r. (nr 30)<sup>37</sup>. Od początku funkcjonowania gromadziło ono zbiory na rzecz przyszłego muzeum regionalnego (Das Heimatmuseum in Belgard), którego otwarcia dokonano w 1924 r. Przy instytucji funkcjonowała biblioteka, w której znajdowały się rękopisy, stare druki, księgi miejskie i dokumenty cechowe<sup>38</sup>. Właścicielem drugiego pomorskiego inkunabułu był m.in. Jakob Eichmann, pastor w Karścinie (Kerstin) niedaleko Białogardu (nr 29, il. 18)<sup>39</sup>.

W grupie druków wywodzących się z księgozbiorów prywatnych, z terenu Polski obecne są księgi Jana Domańskiego, kanclerza kapituły sądeckiej i oficjała w Bieczu<sup>40</sup>. Pozostałe, reprezentowane w każdym przypadku zaledwie jednym

32 Bibliothek des Königlichen und Gröningschen Gymnasiums zu Stargard in Pommern.

33 Abbildungen der Besitzstempel [online] [dostęp: 20.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: <http://staatsbibliothek-berlin.de/die-staatsbibliothek/geschichte/besitzstempel/abbildungen/>.

34 P. Venzke, *Verzeichnis...*, nr kat. 46.

35 Pierwszy inkunabuł z dawnego klocka znajduje się w Bibliotece Narodowej (sygn. BN Inc.F.1228).

36 M. Spandowski, *Inkunabuły...*, s. 46-47.

37 I. Skrzypek, *Muzeum Ziemi Białogardzkiej, Białogard 1299-1999. Studia z dziejów miasta*, pod. red. B. Polaka, Koszalin-Białogard 1999, s. 289-316.

38 Idem, *Z historii Muzeum w Białogardzie*, [w:] „Muzealnictwo” 1996, nr 38, s. 36-37.

39 E. Müller, *Die Evangelischen Geistlichen Pommerns von der Reformation bis zur Gegenwart*, T. 2, Stettin 1912, s. 120.

40 J. Marszalska, *Katalog inkunabułów biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie*, Tarnów 1997, s. 113-114.

egzemplarzem, wywodzą się z bibliotek prywatnych usytuowanych na terenach niemieckojęzycznych, m.in. w Alzacji (nr 46), Szwajcarii (nr 24 egz. a), Görlitz (nr 27), Velen i Münster (nr 40, il. 14). Z ostatnimi miejscowościami związany był katolicki teolog, kolekcjoner i antykwariusz Johann Heinrich Joseph Niesert (1766-1841)<sup>41</sup>. W 1843 r. jego imponujące zbiory (m.in. 16366 tomów książek, 8432 monety i 322 rękopisy) zostały zlicytowane, a dzieło *Praeceptorium divinae legis* Johanna Nidera<sup>42</sup> zakupił Aulike, być może tożsamy z Matthiasem Aulike (1807-1865), urzędnikiem w Pruskim Ministerstwie Oświaty<sup>43</sup>.

W obecnym zbiorze księżnicy dwa woluminy nie posiadają jakichkolwiek znaków własnościowych (nr 36 i 12).

### Nota redakcyjna

Opisy w katalogu zostały przejęte z IBP, z uwzględnieniem nowszych ustaleń i niewielkimi modyfikacjami formalnymi, a literaturę ograniczono do podstawowej.

Bibliografia obejmuje pozycje opisane bezpośrednio w przypisach oraz literaturę wykorzystaną przy opracowaniu indeksu proveniencji.

Opisy bibliograficzne uzupełniają informacje dotyczące cech indywidualnych egzemplarzy, tj. opis defektów, zdobień, charakterystykę notatek rękopiśmiennych, wpisy proveniencyjne i oprawy. Zapisy własnościowe, uporządkowane chronologicznie, przytoczone zostały w całości, rozwiązano skróty wynikające z tradycji łacińskiej. Każdy opis kończy sygnatura Książnicy Pomorskiej.

Uwzględniono jeden druk z XVI w. współoprawny z inkunabułem.

Indeks drukarzy sporządzono w układzie topotypograficznym za IBP, rezygnując z oznaczenia anonimów typograficznych. Indeks proveniencji ma układ alfabetyczny. Ostatnia część publikacji zawiera konkordancje literatury i numerów katalogu oraz sygnatur inkunabułów i numerów katalogu. Całość zamykają ilustracje.

Autorki katalogu dziękują Michałowi Spandowskiemu i Sławomirowi Szylle-  
rowi za okazaną pomoc przy redagowaniu katalogu, zyczliwość i cenne uwagi.

---

41 E. Kubisch, *Pfarrer Joseph Niesert in Velen*, „Westfälische Zeitschrift – Zeitschrift für vaterländische Geschichte und Altertumskunde” 1967, Bd. 117, s. 3-48.

42 *Katalog der vom verstorbenen Pastor Niesert zu Velen nachgelassenen ansehnlichen Bibliothek welche zu Münster in Westfalen am Dienstag den 14. März 1843 und den folgenden Tagen durch den Commissionair B. Dieckhoff versteigert wird*, Borcken 1842, nr kat. 14604.

43 H. Bäbel, *Aulike, Matthias (1807-1865)*, „Westfälische Lebensbilder” 2009, Bd. 18, s. 36-59. Cyt. za: Internet-Portal „Westfälische Geschichte” [online]. LWL – Institut für westfälische Regionalgeschichte 2002 [dostęp: 15.06.2016]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.westfaelische-geschichte.de/lit8005>.



## ZUSAMMENFASSUNG

Die Inkunabelsammlung der Pommerschen Bibliothek (Książnica Pomorska) in Stettin umfasst 52 Werke in 41 Bänden, wobei ein Band zusätzlich eine Postinkunabel aus dem Jahr 1507 enthält. Dieser Bestand wurde bislang nicht eingehend erforscht.

Die Pommersche Bibliothek besteht seit 1945 (zunächst als Stadtbibliothek, Biblioteka Miejska) im Gebäude der 1905 eröffneten ehemaligen deutschen Stettiner Stadtbibliothek, deren Bestände sie übernahm. Die deutsche Stettiner Stadtbibliothek hatte von Anfang an historische Bestände gesammelt, darunter auch Inkunabeln. Wahrscheinlich befinden sich in den gegenwärtigen Beständen der Pommerschen Bibliothek einige Exemplare aus den Vorkriegsbeständen, doch lässt sich diese Vermutung nicht hinreichend belegen.

Den Grundstock der Inkunabelsammlung bildeten Werke aus den Bibliotheken Stettiner Schulen und anderer Institutionen. 1908 nahm die Stettiner Stadtbibliothek die Bände der „Gesamt-Kirchen-Bibliothek“ auf, die 1814 an der Jacobikirche eingerichtet worden war und ihrerseits die Bestände verschiedener Pfarrbibliotheken aufgenommen hatte. 1910 erschien der von Dr. Franz Weber erstellte Katalog der Inkunabeln im Besitz der Stadtbibliothek mit Beschreibungen von 43 Werken, die zum größten Teil aus der Gesamt-Kirchen-Bibliothek stammten. Neben theologischen Werken, die natürlich den Großteil ausmachten, umfasste die Sammlung die berühmte Schedelsche Weltchronik von 1493 sowie deutschsprachige Werke. 1914 erhielt die Stadtbibliothek eine unbekannte Anzahl von Inkunabeln, die aus dem Stettiner Königlichen Marienstifts-Gymnasium stammten, das aus dem 1543 als weiterführende Schule gegründeten Fürstlichen Pädagogium (Paedagogium Sedinense) hervorgegangen war. Man kann davon ausgehen, dass der Bestand an Inkunabeln in der Stadtbibliothek bis zum Ausbruch des Zweiten Weltkrieges auf etwa 50 Bände angewachsen war.

1955 wurde die Abteilung Alter Drucke eingerichtet und die Bestände wurden systematisch erweitert. In den ersten Jahren wurden 28 Inkunabeln aus den sogenannten „gesicherten Beständen“ entnommen, dabei handelte es sich um das 1947-1950 bestehende Magazin gesicherter Bestände, das sich im Gebäude

der Stadtbibliothek befand. Die dort gesammelten Bücher wurden sortiert und an verschiedene Einrichtungen in Polen verteilt, die auf diese Weise ihre durch Kriegsverluste dezimierten Bestände ergänzten bzw. wiederaufbauten. Die Bände aus diesem Magazin stammten ursprünglich aus dem Marienstifts-Gymnasium. 1963 übergab das Westpommern-Museum (Muzeum Pomorza Zachodniego) als Schenkung weitere 11 alte Drucke (die meisten stammten aus Stargard) an die Bibliothek. Weitere Bände wurden antiquarisch bzw. von Privatpersonen angekauft oder gelangten als Schenkungen in die Bibliothek.

Theologische Werke machen den Großteil des gegenwärtigen Bestandes aus. Dazu gehören bibelkundliche Werke wie einige Bände der *Biblia cum postillis* des Nicolaus von Lyra, der Bibelführer von Giovanni Marchesini und Bibelkommentare von Robert Holcot.

Eine recht umfangreiche Gruppe machen Predigten aus, u.a. von Johannes de Werden, Mikołaj z Błonia (Nicolaus Varsoviensis), Meffret, des heiligen Vinzenz Ferrer sowie von Peter Paludanus. Erwähnenswert sind auch die *Gesta Romanorum*, eine Sammlung moralisierender Erzählungen, die sich ursprünglich an Prediger richtete, sowie die *Summa collationum* des Johannes von Wales, ein Werk, das als Handbuch für Prediger und Priester diente. Die Kirchenväter sind mit den *Epistolae* des heiligen Hieronymus bzw. den *Sermones selecti* Ephräms des Syrers vertreten. Zum Umkreis der asketisch-mystischen Literatur gehören Werke von Thomas a Kempis, Jean Gerson sowie das Werk *Corona Beatae Mariae Virginis*. Zu den hagiografischen Werken zählen zwei Ausgaben der *Legenda aurea* des Jacobus de Voragine.

Dazu kommen philosophische Werke antiker Schriftsteller wie Aristoteles, Cicero, Apuleius, Boethius bzw. mittelalterlicher Philosophen, deren Werk eng mit der Theologie verbunden war, wie John Versor, Johannes Duns Scotus, Angelus de Clavasio sowie des heiligen Bonaventura. Unter den theologischen Werken finden sich außerdem die *Sententiarum libri IV* des Petrus Lombardus. Die Stettiner Sammlung enthält auch kirchenrechtliche Werke, unter anderem die *Margarita Decreti* von Marcin Polak (Martinus Polonus) sowie das *Repertorium iuris canonici* neben zivilrechtlichen Texten wie das *Corpus iuris civilis* des Angelus de Gambilionibus. Dazu kommen einige wenige humanistische Werke aus der Zeit der Renaissance von Lorenzo Valla, Angelo Poliziano und Francesco Filelfo.

Fast alle angeführten Werke sind in Polen in mehreren Exemplaren vorhanden. Eine Ausnahme stellt das in Venedig gedruckte *Rationale divinarum officiorum* von Wilhelm Durand dar, das im IBP nicht erscheint. Eine Seltenheit in Polen ist auch die Lyoner Ausgabe des Werkes *Digestum vetus*. Die Online-Datenbank GW verzeichnet lediglich ein weiteres Exemplar in Polen (Kraków J). Die Predigten des Mikołaj z Błonia stellen das einzige Polonicum der Stettiner Inkunabelsammlung dar.

Was die Druckorte angeht, so überwiegen in den alten Drucken der Pommerschen Bibliothek die deutschen Druckzentren wie Nürnberg und Straßburg (27 Drucke) bzw. Köln (5 Drucke). Einzelne Drucke stammen aus Augsburg,

Leipzig, Speyer und Ulm. Neben deutschen sind italienische Drucke vertreten, 8 Drucke stammen aus Venedig. Hinzu kommen 5 Schweizer Drucke aus Basel und ein französischer Druck aus Lyon.

Die Einbände sind meist spätgotisch bzw. aus der Zeit der Renaissance, zwei Bände sind einbandlos. Dr. Holger Nickel hat 2011 die Einbände aus dem 15. Jahrhundert untersucht und seine Ergebnisse in der Zeitschrift „Einband-Forschung“ veröffentlicht. Die Einbände wurden Werkstätten u.a. in Leipzig (10 Bände) und Nürnberg (5 Bände) zugeschrieben, auch Frankfurt an der Oder, Stendal und Straßburg sind mit jeweils einem Einband vertreten. Einige Einbände ließen sich keinem Entstehungsort zuordnen. Ein besonders wertvoller Band der Inkunabelsammlung der Pommerschen Bibliothek sind die *Opuscula* des heiligen Bonaventura (Nr. 13), dessen Vorsatzblatt zum oberen Einbanddeckel einen kolorierten Holzschnitt zeigt, der den Autor des Werkes im Franziskanerhabit an einem Schreibpult sitzend darstellt. Noch bis vor Kurzem war man davon ausgegangen, allein das in der Staatsbibliothek Bamberg aufbewahrte Exemplar der *Opuscula* besitze diesen kolorierten Holzschnitt.

Die im Katalog verzeichneten Provenienzen weisen in zwei Richtungen: Die Bände stammen zum einen aus Kirchenbibliotheken, zum anderen aus privaten Sammlungen. Die umfangreichste Gruppe aus Kirchenbeständen machen die Inkunabeln aus der Camminer Johannes-der-Täufer-Kirche aus (21 bibliografische Einheiten und somit über 40 % des Gesamtbestandes).

Nach Einführung der Reformation in Pommern wurden die pommerschen Greifenherrscher zu Oberhäuptern der protestantischen Kirche, ab 1556 verfügten sie als Titularbischöfe über die Kirchengüter. Das gab ihnen Gelegenheit, ausgewählte Buchbestände aus pommerschen Kirchen in ihre eigene Bibliothek einzugliedern. Einige Generationen später wurden die Bestände erneut umgelagert. 1643 erhielt das Stettiner Fürstliche Pädagogium, aus dem das Marienstifts-Gymnasium hervorgehen sollte, eine beachtliche Anzahl von Bänden aus der Fürstlichen Bibliothek.

Wichtig für die wechselvolle Geschichte der Bände aus Cammin ist die Tatsache, dass ein Teil dieser Bestände 1810 nach Aufhebung des Camminer Domkapitels ins Stettiner Schloss verbracht wurde. Zwölf Jahre später (1822) erhielt das Marienstifts-Gymnasium die Bände, wo sie der Historiker und Lehrer Wilhelm Böhmer (1791-1842) erfasste und beschrieb. Wahrscheinlich war er es, der diese Bände mit der Signatur Cam. Imp. (*Caminensis impressus*) versah.

Die Camminer Inkunabeln enthalten nur wenige Einträge, die mit konkreten Personen in Verbindung gebracht werden können. 1539 oder später erhielt die Dombibliothek einen Band (Nr. 39) aus dem Besitz des letzten Abts des Camminer Dominikanerklosters Kaspar Schulte. Dieser Band enthält weitere Einträge, die darauf hinweisen, dass er einst einem Orden (eventuell den Dominikanern) in Brandenburg gehörte. Die *Biblia* des Nikolaus von Lyra (Nr. 10) wurde per Testament von dem Camminer Vikar Nikolaus

Georg vermacht. Auch Michael Westfal, der Propst der Gemeinde in Falkenburg (Złocieniec) schenkte wahrscheinlich seine Bücher der Bibliothek. Einer der Bände (Nr. 44) enthält als Eintrag die Bitte, für die Seele des Stifters zu beten. In Giovanni Marchesinis *Mammotrectus super Bibliam* (Nr. 35) findet sich ein Eintrag mit dem Datum 1482, woraus sich möglicherweise eine Korrektur der in den Bibliografien angegebenen Datierung [ca 1484] auf [non post 1482] ergibt.

Eine weitere, wenn auch mit 7 Werken weniger umfangreiche Gruppe aus Kirchenbesitz stellen die Inkunabeln aus der Stargarder Marienkirche dar.

In einer aus dem Jahr 1381 stammenden Urkunde wird ein „thesaurarius“ in Stargard erwähnt, der möglicherweise mit der Marienkirche in Verbindung zu bringen ist. 1816-1820 wurde die Sammlung in das Gröningsche Collegium (Collegium Groeningianum) verbracht, das als städtisches Gymnasium seit 1633 bestand. Nach der Übernahme der Kirchenbestände verfügte die Schulbibliothek über insgesamt 116 Inkunabeln, allerdings kehrte ein Teil des Bestandes 1891 auf Verlangen des Kirchenrates hin wieder in die Kirche zurück.

Die Bände aus Stargard enthalten Einträge zu ihren privaten Besitzern, darunter Johannes Pudon, aus dessen Besitz 4 Werke in drei Bänden stammen (Nr. 18, 19, 28, 47). Pudon war Pfarrer zunächst an der Nikolaikirche in Zerbst (1474-1475), später an der Stargarder Marienkirche. Die Eintragungen verweisen auf seine Stellung und auf die Umstände, unter denen die Bände in die Bibliothek kamen, was sicher nach seinem Tod geschah, worauf das Fehlen von Stiftungseinträgen hinweist. J. Pudon hatte sie seinerseits von anderen Vorbesitzern, dem Baccalaureus Stephanus Piscatoris (Nr. 47) bzw. dem Bürger Egardus (Nr. 18, 19) übernommen. Zwei weitere Stargarder Bände gehörten einst dem Presbyter Henricus Albertus (Nr. 4 und 13).

2 weitere Inkunabeln, die die Pommersche Bibliothek 1963 vom Westpommern-Museum erhielt, haben ebenfalls Bezüge zu Pommern. Sie stammen aus dem Besitz des Pastors Jakob Eichmann in Kerstin (Karścino) bei Belgard (Białogard) (Nr. 29) bzw. des 1921 gegründeten Belgarder Vereins für Geschichte und Heimatkunde (Nr. 30).

Einige Bände der gegenwärtigen Sammlung stammen aus privaten Bibliotheken außerhalb Pommerns, so die Bücher aus dem Besitz von Jan Domański, Kanzler des Sandezer Kapitels. Die übrigen Provenienzen, die jeweils nur durch ein einziges Exemplar repräsentiert sind, verweisen auf Privatbibliotheken in den deutschsprachigen Gebieten, unter anderem im Elsass (Nr. 46), in der Schweiz (Nr. 24 Ex. a), Görlitz (Nr. 27), Velen und Münster (Nr. 40). Mit letzteren Ortschaften war der katholische Theologe, Sammler und Antiquar Johann Heinrich Joseph Niesert (1766-1841) verbunden. 1843 wurde seine beeindruckende Büchersammlung versteigert, wobei das Werk *Praeceptorium divinae legis* von Johannes Nider an einen Herrn Aulike ging, eventuell handelte es sich dabei um Matthias Aulike (1807-1865), der Beamter am preußischen Bildungsministerium war.

Die Beschreibungen im Katalog wurden unter Berücksichtigung der neuesten Bestimmungen und mit geringfügigen formalen Änderungen aus dem IBP übernommen. Die Literaturangaben beschränken sich auf grundlegende Werke.

Die Bibliografie erfasst Werke, die unmittelbar in den Anmerkungen beschrieben wurden und Literatur, die bei der Erstellung des Provenienzindex herangezogen wurde. Informationen zu individuellen Merkmalen der einzelnen Bände wie Schäden, Verzierungen, handschriftliche Eintragungen und Provenienzangaben ergänzen die bibliografische Beschreibung. Besitzervermerke wurden vollständig in chronologischer Ordnung angegeben, wobei lateinische Abkürzungen aufgelöst wurden. Am Ende jeder Beschreibung findet sich die Signatur der Pommer-schen Bibliothek. Erfasst wurde auch ein Druck aus dem 16. Jahrhundert, der mit einer Inkunabel in einem Band zusammengefasst wurde.

Das Verzeichnis der Drucker wurde nach dem IBP in topotypografischer Ordnung angelegt, wobei anonyme Druckerzeichen nicht aufgenommen wurden. Das Verzeichnis der Provenienz ist alphabetisch. Der letzte Abschnitt der Veröffentlichung enthält eine Konkordanz der Literatur, der Katalognummern und der Inkunabelsignatur, abschließend folgen Illustrationen.

## SUMMARY

The incunabula of Książnica Pomorska (The Pomeranian Library) in Szczecin form a collection of 52 literary works comprised in 41 volumes. One of the books is bound together with postincunabulum dated 1507. So far, these books have not been thoroughly elaborated.

Książnica Pomorska has been functioning since 1945, initially as the Municipal Library. It took over the book collections and the building of the former Stadtbibliothek that was established in 1905. The German predecessor of Książnica Pomorska had been creating a collection of historic books, including incunabula, since the early years of its activity. There may be several copies dating from the pre-war times in the current collection of the Library, however, there is insufficient evidence to support this supposition.

The literary works donated by Szczecin institutional and school libraries constituted the basis for the collection of incunabula of Stadtbibliothek. In 1908, it received books from Gesamt-Kirchen-Bibliothek which had functioned at St James' church since 1814 and had been in possession of combined book collections of a few local parish libraries. In 1910, Stadtbibliothek incunabula catalog prepared by Dr Franz Weber was issued. It contained the descriptions of 43 literary works. Most of them came from the church library. It is obvious that the prints on theological topics were prevalent in the collections. Apart from them there were also works in the German language and the famous chronicle of Hartmann Schedl dated 1493.

In 1914, the unknown number of incunabula was obtained from the local St Mary's Royal Middle School (Königliches Marienstifts-Gymnasium), an educational institution derived from Prince Pedagogium, a semi-university established in 1543 (Fürstliches Pädagogium, Paedagogium Sedinense). Presumably, the library collected about 50 volumes till the outbreak of World War II.

In 1955 the Department of Old Prints was opened in the library and it began collecting books in a planned way. Within the first few years 28 incunabula selected from so-called secured collections were obtained. The Collecting Centre

of Secured Book Collections operated in the years 1947–1950. The materials gathered in the Centre were sorted and distributed throughout the country to different institutions which completed or rebuilt their own libraries destroyed during the war. These were the volumes from St. Mary's Middle School. In 1963 the Museum of Western Pomerania donated 11 incunabula, mostly of Stargard provenance. The library gained other books either as donations or by purchase from antiquarians or private individuals.

Literary works on religious subjects constitute the vast majority of the library's current resources. There are old prints referring to the Holy Bible such as a few volumes of Nicolaus de Lyra's *Biblia cum postillis*, Giovanni Marchesinus's guide to the Bible or Robert Holkot's comments.

The library abounds in homilies by Johannes de Werdena, Nicolaus de Błonie, Meffret, St. Vincentius-Ferrerius and Petrus de Palude among others. The presence of *Gesta Romanorum* – a collection of morality plays primarily intended to be used by preachers and a literary work *Summa collationum* by Joannes Gallensis used as a guide for preachers and priests is noteworthy as well.

*Epistolae* by St. Hieronymus as well as *Sermones selecti* by Ephrem Syrus represent patristic writings. The works by Thomas à Kempis and Johannes Gerson together with the work *Corona Beatae Mariae Virginis* are the instances of the ascetic-mystical literary works, whereas two editions of *Legenda aurea* by Jacobus de Voragine are the examples of hagiographic literature.

As for books on philosophy there are writings by ancient authors such as Aristotle, Cicero, Apuleius Lucius and Boethius as well as by medieval philosophers and theologians, i.e. Johannes Versor, Johannes Duns Scotus, Angelus de Clavasio, St. Bonaventure. *Sententiarum libri IV* by Petrus Lombardus can be found among the works of theologians. The Szczecin collection also possesses works from the scope of ecclesiastical law, *Margarita Decreti* by Martinus Polonus and *Repertorium iuris canonici* among others. Angelus de Gambilionibus' texts and *Corpus iuris civilis* are the instances of the writings on civil law. In the collection of incunabula there are also few Renaissance humanists i.e. Lorenzo Valla, Angelo Poliziano and Francesco Filelfo.

Almost all of the above works can be found in Poland in a number of copies. *Rationale divinorum officiorum* by Guillelmus Duranti (no. 20) printed in Venice (not listed in the Polish Incunabula Bibliography (IBP)) is the only exception. The Lyon edition of *Digestum vetus* (no. 17) can rarely be found in Poland; on-line data base shows only one owner in Cracow (Kraków J). Nicolaus de Błonie's sermons (no. 39) is the only polonicum in the Szczecin collection.

As for typography the majority of incunabula comes from German printing houses in several places, mainly in Nuremberg or Strasbourg (27 prints) and Cologne (5 prints). There are also single items from Augsburg, Leipzig, Speyer and Ulm. Apart from German printing art crafts there is also: Italian typography with eight prints from Venice, Swiss typography with five prints from Basel and French typography with one print from Lyon.

Most of the volumes have late-Gothic and Renaissance bindings while two volumes are devoid of them completely. The fifteenth century bindings were examined in 2011 by Dr Holger Nickel, who published the results in the „Einband-Forschung” journal. The bindings were assigned to workshops in Leipzig (10 vol.), Nuremberg (5 vol.) Frankfurt on Oder (1 vol.), Stendal (1 vol.), and Strasbourg (1 vol.). In several cases, the origin of the bindings has not been established. However, it is noteworthy that *Opuscula* by St. Bonaventure (no. 13), where the upper cover endpaper of the volume is a colored xylographic print presenting the author in a Franciscan attire sitting at a reading desk, is the particularly valuable item in the Książnica Pomorska collection. Until recently it was thought that only the copy stored in the Bamberg Staatsbibliothek had the mentioned-above colored wood engraving.

The provenance registered in the catalog indicate the twofold origin of the prints – church libraries and private book collections. The books from St John the Baptist Cathedral in Kamień Pomorski constitute the largest group of incunabula (21 bibliographical entries – over 40 % of the whole collection).

Following the adoption of the Reformation in Pomerania in 1534, the House of Pomerania – the Pomeranian princes – became the superiors of the Evangelical Church, and since 1556 the titular bishops administering the church property. This enabled them to transfer selected book collections of Pomeranian temples to their libraries. In 1643 a considerable number of books from the former library of the castle of the Pomeranian dukes was transferred to the Szczecin school – Pedagogium (later St. Mary’s High School).

The fact that a part of the Kamień book collection was placed in the Szczecin castle in 1810 after the Kamień Chapter dissolution is important in the history of peregrination of Kamień books. Twenty years later (in 1822) this collection was again obtained by St. Mary’s High School.

Wilhelm Böhmer (1791-1842), the historian and teacher, took to working on the incunabula. There is high likelihood that it was he who assigned the signature Cam. Imp. (*Caminensis impressus*) to the books.

Small is the number of entries in Kamień incunabula related to specific characters. In 1539 or later the incunabulum of Kaspar Schulte, the last prior of the Dominican convent in Kamień, found its way to the cathedral library. The volume also bears the traces of earlier belonging to the Order in Brandenburg, perhaps Dominican. Nicolaus de Lyræ’s *Biblia* (no. 10) was bequeathed by Georg Nicolaus, the vicar of Kamień.

Presumably, Michael Westfal, the parish priest in Złocieniec, donated his books to the library. The note recommending a prayer for the soul of the benefactor was written on one of the volumes (no. 44). In the work of Giovanni Marchesini *Mammotrectus super Bibliam* (no. 35) the note is accompanied by the date 1482. This fact may suggest the need to shift the printing date of [ca 1484] occurring in bibliographies to [non post 1482].



The incunabula of St. Mary's Church in Stargard (7 works) constitute the collection of prints which is less numerous but which also comes from a church library. The document issued in 1381 mentioned the „thesaurarius” in Stargard, which may be associated St. Mary's Church.

In the years 1816–1820 the book collection was transferred to the library of Gröning's College (Gröningsches Collegium, Collegium Groeningianum) – a local high school functioning since 1633. The combined number of incunabula amounted to 116 after the church collection was taken over. However, some part of the collections was returned to the church on demand of the church council.

The notes written by private owners can be found in the books from Stargard, Johannes Pudén's among them. Four titles in three volumes (no. 18, 19, 28, 47) come from his book collection. Johannes Pudén was a priest at St. Nicholas' church in Zerbst (1474–1475) and later at St. Mary's Church in Stargard. The records indicate the function he served as well as the circumstances of the acquisition of the books. The books probably became the part of the church library after the clergyman's death as there are no records suggesting donation. Before they became J. Pudén's property they had belonged to Stephanus Piscatoris, the bachelor, (no. 47) and to Egardus, the townsman (no. 18, 19). Henricus Albertus, the presbyter, was another owner of two books from Stargard (no. 4 and 13).

Two other incunabula connected with Western Pomerania were donated to the Książnica Pomorska by the Museum of Western Pomerania in 1963. One belonged to Jakob Eichmann, the parson in Karścín (Kerstin) near Białogard (no. 29), whereas the other belonged to Białogardzkie Towarzystwo Historii i Wiedzy o Regionie – Białogard Society of the History and Lore of the Region (Belgarder Verein für Geschichte und Heimatkunde) founded in 1921 (no. 30).

In the group of prints derived from private book collections from the regions other than Pomorze there come the books of Jan Domanski, the Chancellor of the Sącz Chapter. The other, represented in each case by one copy only, come from private libraries located in the German-speaking areas, including Alsace (no. 46), Switzerland (no. 24 copy a), Görlitz (no. 27), Velen and Münster (no. 40). Johann Heinrich Joseph Niesert (1766-1841), the Catholic theologian, collector and antiquarian, was bound to the latter places. His impressive collections were auctioned in 1843, and the work *Praeceptorium divinae legis* by Johannes Nider was bought by (probably Matthias) Aulike (1807-1865), an official in the Prussian Ministry of Education.

The descriptions in the catalog has been taken from the Polish Incunabula Bibliography (IBP), taking into account the new arrangements, minor formal modifications and basic literature.

The bibliography includes the items described directly in the footnotes and the literature used in developing the provenance index. The bibliographic descriptions are supplemented with information on the characteristics of copies i.e. descriptions of defects and decorations, characteristics of handwritten notes,

bindings and provenance entries. Ownership records arranged in a chronological order, were fully quoted and the shortcuts stemming from the Latin tradition were expanded. Each description is concluded with the signature of Książnica Pomorska. One book bound together with incunabulum dated 16<sup>th</sup> century was included.

The index of the printers has been made in a topotypographic layout following that of the Polish Incunabula Bibliography (IBP), whereas the typographic anonyms have been left unmarked. The provenance index has been made in alphabetical order. The last part of the publication contains the concordances of literature and catalog numbers as well as of incunabula signatures and catalog numbers. The entire paper is concluded with illustrations.

## SKRÓTY OGÓLNE

adl. – adligat  
akc. – akcesja  
ca – circa  
cap. – capitulum  
def. – defekt  
drzewor. - drzeworyt  
ed. – editor, edidit  
egz. – egzemplarz  
frg. – fragment  
k. – karta, karty  
k. tyt. – karta tytułowa  
l. - lata  
lib. – liber  
łac. – łaciński  
nast. - następny  
nr – numer  
obj. - objętość  
ok. - około  
opr. – oprawa  
ost. – ostatni  
oznacz. - oznaczony  
P. – pars  
perg. – pergamin  
piecz. – pieczęć, pieczęć  
poch. – pochodzi

pocz. – początek, początkowy  
poł. – połowa  
poz. – pozycja  
prow. – proveniencja  
pw. – pod wezwaniem  
r. – rok  
rps, rpsy – rękopis, rękopisy  
(s.) – sanctus  
skł. – składka  
sygn. – sygnatura  
św. – święty  
tj. - to jest  
tys. – tysięcy  
uszkodz.- uszkodzony  
var. – exemplar varians  
w. – wiek  
wel. – welinowy  
wol. - wolumin  
współopr. – współoprany  
wyd. – wydanie  
zachow. – zachowany  
zaw. - zawiera  
zob. – zobacz

## BIBLIOGRAFIA

### Rękopisy

- Archiwum Książąt Szczecińskich*, Archiwum Państwowe w Szczecinie, sygn. I/3366.
- Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Marianae Stargardiensis*, 1740, Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu, sygn. Rps 161.
- Catalogus librorum Bibliothecae Marianae*, [1740?], Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu, sygn. Rps 160.
- Catalogus librorum ex Ducali Pomeranorum Bibliotheca... in Bibliothecam Ducalis Paedagogii Stetinensis... translatorum Anno 1643* [fotokopia], [w:] *Biblioteka Książąt Pomorza Zachodniego : katalog*, Szczecin 1995, s. [1-44].
- Ebert D. F., *Catalogus systematicus librorum Bibliothecae aedis Cathedralis Marianae et Regii Gimnasii et academici Sedinensis...*, Palaeo Stetini 1780, Biblioteka KUL, sygn. Rkps 3276.
- Fischer Fr. Fr. Th., *Katalog der Gesamt-Kirchen-Bibliothek*, 1837, Książnica Pomorska, sygn. Rkps 264.
- Löper J. W., *Catalogus systematicus Theologicae Bibliothecae Gymnasii acad. et regii Sedin.*, [ante 1768], Książnica Pomorska, sygn. Rkps 37/1-2.
- Sell J. J., *Catalogus der Bibliothek des vereinigten Königlichen und Stadt-Gymnasii zu Stettin*, [ante 1817], Książnica Pomorska, sygn. Rkps 5.

### Opracowania

- Bärbel H., *Aulike, Matthias (1807-1865)*, „Westfälische Lebensbilder” 2009, Bd. 18, s. 36-59. Cyt. za: Internet-Portal „Westfälische Geschichte” [online]. LWL - Institut für westfälische Regionalgeschichte, 2002 [dostęp: 15.06.2016]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.westfaelische-geschichte.de/lit8005>.
- Boehmer W., *De Pomeranorum historia literaria ad Carolum Hasselbach et Ludovicum Giesebrecht epistolica dissertatio. Saecularem S. Ottonis Apostoli memoriam celebraturus*, Berolini 1824.
- Borysowska A., *Kodeksy rękopiśmienne dawnej biblioteki kapitulnej w Kamieniu Pomorskim. Zarys dziejów kolekcji*, „Biblioteka Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy” 2014, nr 4 (38), s. 38-52.
- Dorobek Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Szczecinie w latach 1963-1964*.
- Falbe G. S., *Geschichte des Gymnasiums und der Schulanstalten zu Stargard nebst den beiden Testamenten des hochverdienten Bürgermeisters Peter Gröning, milden Stifters des hiesigen Gymnasiums*, Stargard 1831.
- Gryzio B., *Muzeum czarnej sztuki. Katalog inkunabułów PAN Biblioteki Gdańskiej*, Gdańsk 2012.
- Heyden H., *Kirchengeschichte von Pommern*, Bd. 1, Stettin 1937.
- Hoogeweg H., *Die Stifter und Klöster der Provinz Pommern*, Bd. 1, Stettin 1924.

- Hortzschansky J., *Von öffentlichen Bibliotheken in Oberlausitz*, „Lausizische Monatsschrift” 1799, T. 2, s. 396-401.
- Jahresbericht der Stadtbibliothek Stettin für das Jahr 1908-1914.*
- Katalog der vom verstorbenen Pastor Niesert zu Velen nachgelassenen ansehnlichen Bibliothek welche zu Münster in Westfalen am Dienstag den 14. März 1843 und den folgenden Tagen durch den Commissionair B. Dieckhoff versteigert wird*, Borcken 1842.
- Katalog druków XV i XVI wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, T. 1, cz. 1 - XV w., oprac. T. Komender, Warszawa 1994.
- Klempin R., *Diplomatische Beiträge zur Geschichte Pommerns aus der Zeit Bogislafs X. : im Auftrage des Directoriums der Staats-Archive*, Berlin 1859.
- Kosman J., *Z dziejów bibliotek w pruskiej prowincji Pomorze w XIX i początkach XX wieku*, Szczecin 2013.
- Kostynowicz R., *W cieniu trzech katedr (z dziejów konserwacji zabytków sakralnych w Polsce północno-zachodniej)*, Szczecin 1999.
- Kubisch E., *Pfarrer Joseph Niesert in Velen*, „Westfälische Zeitschrift – Zeitschrift für vaterländische Geschichte und Altertumskunde” 1967, Bd. 117, s. 3-48.
- Kuhnke R., *Bericht über die auf der Bibliothek des Königlichen und Gröning’schen Gymnasiums zu Stargard in Pommern vorhandenen und in den Katalog derselben bis zum 30. Januar 1877 eingetragenen Handschriften und alten Drucke*, (Programm des Königlichen und Gröning’schen Gymnasiums zu Stargard in Pomm. Nr. 107), Stargard 1877.
- Kunze K., *Die Stettiner Stadtbibliothek*, „Zentralblatt für Bibliothekswesen” 1906, Jg. 23, H. 1, s. 1-7.
- Liste der kath. Geistlichen der Gemeinde Untervaz*. W: *Texte zur Dorfgeschichte von Untervaz* [online]. Untervazer Burgenverein Untervaz [dostęp: 10.07.2016]. Dostępny w World Wide Web: [http://download.burgenverein-untervaz.ch/downloads/buecher\\_listen/Liste%20der%20kath%20Geistlichen%20der%20Gemeinde%20Untervaz.pdf](http://download.burgenverein-untervaz.ch/downloads/buecher_listen/Liste%20der%20kath%20Geistlichen%20der%20Gemeinde%20Untervaz.pdf).
- Marszalska J. M., *Katalog inkunabułów biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie*, Tarnów 1997.
- Müller E., *Die Evangelischen Geistlichen Pommerns von der Reformation bis zur Gegenwart*, T. 2, Stettin 1912.
- Nickel H., *Die gotischen Blindstempelnbände um Inkunabeln der Pommerschen Bibliothek Stettin – Aspekte der Literaturversorgung im Stettiner Raum um 1500*, „Einband-Forschung” 2011, H. 29, s. 29-35.
- Nowicki R., *Rezultaty działalności Zbiornicy Księgozbiorów Zabezpieczonych w Szczecinie w latach 1947–1950*, „Roczniki Biblioteczne” 2007, R. 51, s. 169–187.
- Od Stadtbibliothek do Książnicy Pomorskiej : 1905-2005*, red. nac. H. Niedbał, Szczecin 2005.
- Opis działalności Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Szczecinie za lata 1955-1960.*

- Rabenau K. von, *Bibliothek der Evangelischen Kirchengemeinde St. Peter und Paul*. W: *Fabian Handbuch. Handbuch der historischen Buchbestände in Deutschland, Österreich und Europa* [online]. Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen, 2003 [dostęp: 12.07.2016]. Dostępny w: [http://fabian.sub.uni-goettingen.de/fabian?Evangelischen\\_Kirchengemeinde\\_\(Goerlitz\)](http://fabian.sub.uni-goettingen.de/fabian?Evangelischen_Kirchengemeinde_(Goerlitz)).
- Schreiber W. L., *Handbuch der Holz- und Metallschnitte des XV. Jahrhunderts*, 3. Aufl., Bd. 3 : *Holzschnitte mit darstellungen der männlichen und weiblichen Heiligen*, Stuttgart 1969.
- Skrzypek I., *Muzeum Ziemi Białogardzkiej*, [w:] *Białogard 1299-1999. Studia z dziejów miasta*, pod. red. B. Polaka, Koszalin-Białogard 1999, s. 289-316.  
*Z historii Muzeum w Białogardzie*, „Muzealnictwo” 1996, nr 38, s. 36-37.
- Spandowski M., *Inkunabuły dawnych bibliotek w Stargardzie*, „Stargardia” 2013, R. VIII, s. 41-97.
- Teske Ch. G., *Geschichte der Stadt Stargard*, Stargard 1843.
- Venzke P., *Verzeichnis der in der Gymnasialbibliothek zu Stargard i. Pom. befindlichen Inkunabeln und Frühdrucke (bis 1525)*, (Königliches und Gröningsches Gymnasium zu Stargard i. Pom., Programm Nr. 205 (Beilage)), Stargard i. Pom. 1910.
- Voulliéme E., *Literaturberichte und Anzeigen*, „Zentralblatt für Bibliothekswesen” 1911, Jg. 28, s. 40-46.
- Weber F., *Die auf der Stadtbibliothek zu Stettin befindlichen Drucke von 1500-1550*, „Baltische Studien N.F.” 1912, Bd. 16, s. 129-131.
- Die Inkunabel der Stettiner Stadtbibliothek*, „Baltische Studien N.F.” 1910, Bd. 14, s. 149-168.
- Wehrmann M., *Geschichte der Bibliothek des Marienstifts-Gymnasiums in Stettin*, „Baltische Studien A.F.” 1894, Jg. 44, s. 195-226.  
*Zur Geschichte der mittelalterlichen Bibliotheken in Pommern*, „Monatsblätter”, 1892, Jg. 6, s. 71-73.
- Wejman G., *Historia Archiwum i Biblioteki Katedralnej w Kamieniu Pomorskim*, [w:] *Biblioteki i archiwa kościelne na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej : zarys problematyki*, red. G. Wejman, (Studia i Rozprawy ; Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 4), Szczecin 2005.

### Źródła internetowe

- Abbildungen der Besitzstempel* [dostęp: 20.05.2015]. - <http://staatsbibliothek-berlin.de/die-staatsbibliothek/geschichte/besitzstempel/abbildungen/>.
- Deutsche Biographie* [dostęp 20.05.2016]. - <https://www.deutsche-biographie.de>.
- GW. Datenbank. Gesamtkatalog der Wiegendrucke* [dostęp 20.05.2016]. - <http://www.gesamtkatalogderwiegendrucke.de>.
- St. Paulikloster*. W: *Brandenburg and der Havel*. STG Stadmarketing-und Tourismusgesellschaft Brandenburg an der Havel, 2016 [dostęp 15.06.2016]. - <http://stg-brandenburg.de/startseite.html>.

## Cytowana literatura

- C** W. A. Copinger, *Supplement to Hain's Repertorium bibliographicum*, P. 1-2, London 1895-1902.
- GW** *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*, herausgegeben von der Kommission für den Gesamtkatalog der Wiegendrucke, Bd. 1-7, Leipzig 1925-1938 (reprint Stuttgart-New York 1968); Bd. 8-11, Berlin-Stuttgart-New York 1978-2008.
- H** L. Hain, *Repertorium bibliographicum, in quo libri omnes ab arte typographica inventa usque ad annum MD typis expressi ordine alphabetico vel simpliciter enumerantur vel adcuratius recensentur*, Vol. 1-2, Stuttgartiae-Lutetiae Parisiorum 1826-1838.
- IBP** *Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur*, Vol. 1, moderante A. Kawecka-Gryczowa, composuerunt M. Bohonos et E. Szandorowska, Wratislaviae 1970; Vol. 2, *Addenda. Indices*, moderante A. Kawecka-Gryczowa, composuerunt M. Bohonos, M. Spandowski et E. Szandorowska, Wratislaviae-Varsoviae-Cracoviae 1993.
- R** D. Reichling, *Appendices ad Hainii-Copingeri Repertorium bibliographicum, Additiones et emendationes*, Fasc. 1-6 + *Indices fasciculorum*, Monachii 1905-1911; *Supplementum*, Monasterii Guestphalorum 1914.

## KATALOG INKUNABUŁÓW

### ALBERTUS de Padua

1. Expositio evangeliorum dominicalium et festivalium. - Nicolaus de Dinkelsbühl : Concordantia in passionem Dominicam.

Ulm : Ioannes Zainer [ca 15 VI] 1480. 2°. – [Var. B].

GW 785. IBP 175 (+err.).

Nieliczne glosy marginalne (XV/XVI w. i XVI w.).

Wyklejka górnej i dolnej okładziny: rps łac., Bonaventura (s.). De profectu religiosorum. Lib. II, cap. I-XVI (perg., poł. XIV w.).

Wyklejka dolnej okładziny: rps łac., Eberhardus Bethuniensis. Graecismus. Cap. XXIII, 144-170 (perg., XIV/XV w.).

Prow.: 1. [Kościół katedralny pw. św. Jana Chrzciciela w Kamieniu Pomorskim] (sygn.:) N.24 (XVI w.).

2. (Sygn.:) n° 2 (XIX w.).

3. [Bibliothek des Marienstifts-Gymnasiums zu Stettin] (sygn.:) Cam.Imp.8 (XIX w.).

Opr.: deska, skóra jasnobrązowa bez zdobień, z przetarciami i ubytkami; dwie zapinki w kształcie ostrza włóczni, resztki klamer, wyklejki papierowe (XV w.).

XV.7

### ANDREAE, Ioannes

2. Additiones ad Durantis Speculum iudiciale.

[Strasbourg : Georgius Husner, ante 25 III 1475]. 2°.

GW 1675. IBP 289.

Def.: brak k. t<sub>10</sub> (czystej).

Inicjały i rubrykowanie czerwone.



Prow.: 1. [Kościół katedralny pw. św. Jana Chrzciciela w Kamieniu Pomorskim?].

2. [Bibliothek des Marienstifts-Gymnasiums zu Stettin] (sygn.: Cam.Imp.40 (XIX w.).

Opr.: deska, skóra różowa z ubytkami, tłoczenie ślepe, strychulec; dwie zapinki z półkolistymi wycięciami po bokach, jedna kłamra zachowana w całości, resztką drugiej. Narożniki obu okładek wzmocnione metalową listwą. Motyw dekoracyjny mało widoczny. Jedyne na okładzinie dolnej dostrzec można obszerne zwierciadło podzielone pięciolinią na rombowe i trójkątne pola. Wyklejki restaurowane, ślad po katenie (zachowany frg. metalowego uszka mocującego) (XV w.).

**XV.18**

### ANGELUS de Clavasio

3. Summa angelica de casibus conscientiae.

Nürnberg : Antonius Koberger, 28 VIII 1488. 2<sup>o</sup>.

GW 1927. IBP 353.

Def.: brak skł. a-n, k. o<sub>1</sub>, ss<sub>6</sub>-końca.

Prow. [Biblioteka Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie] (akc.: D.138/63).

Opr.: brak.

**XV.28**

4. Summa angelica de casibus conscientiae, cum additione Hieronymi Tornieli.

Strasbourg : Martinus Flach, 31 X 1489. 2<sup>o</sup>.

GW 1929 (4<sup>o</sup>). IBP 355.

Def.: brak k. a<sub>1</sub> i G<sub>8</sub> (ost., czyste).

Prow.: 1. Constat iste codex 6 marcas mi[nus] 4 s[olidos] que[m] [com] p[ar]auit hinric[us] alb[er]ti p[rae]sbit[er] Camine[n]s[is] dioc[esis] In noua stargardia altera die p[os]t festu[m] nati[ui]tat[is] Ioha[n]nis baptiste anno 1490.

2. [Kościół parafialny pw. NMP w Stargardzie; (sygn.:) Fol.99].

3. Zoll (prow.?, XVI w.).

4. Bibliotheca Gymnasii Reg. & Groening. Stargard i/Pom. (piecz.; sygn.:) [Th.1]6[4] (XIX w.).

5. Biblioteka Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie (sygn.:) S.III-64.

Opr.: deska, skóra brązowa z przetarciami i licznymi ubytkami, tłoczenie ślepe, strychulec, tłoki; jedna zapinka z ornamentem literniczym, ślady po okuciach i klamrach.

Dekoracja obu okładek jednakowa: zwierciadło wypełniono motywem owocu granatu z kwiatonami w środku, które odcisnięto również w ramie otaczającej zwierciadło. W górnej partii okładziny tytuł dzieła. Wyklejki papierowe, rejestr intrologatorski, ślad po katenie (XV w.).

**XV.29**

### **APULEIUS Madaurensis, Lucius**

- 5.** Opera, cum additione Ioannis Andreae, episcopi Aleriensis. - Hermes Trismegistus : Asclepius, Lat. Trad. Lucius Apuleius. - Albinus Platonius : Epitoma disciplinarum Platonis, Lat. Trad. Petrus Balbus.

Venezia : Philippus Pincius, 30 IV 1493. 2°.

GW 2303. IBP 452.

Glosy czerwone (XV/XVI w.).

Prow. i opr. zob. nr 49.

Druga poz. w klocek XV.19-22.adl.

**XV.20.adl**

### **ARISTOTELES**

- 6.** Oeconomica, cum commento Ioannis Versoris.

[Köln : Henricus Quentell, ca 1491]. 2°.

GW 2431. IBP 512.

Def.: ost. k. zniszczona.

Prow. i opr. zob. nr 51.

Czwarta poz. w klocek XV.49-52.adl.

**XV.52.adl**

- 7.** Politica. Trad. Guilelmus de Morbeca. Cum commento Ioannis Versoris.

Köln : Henricus Quentell, 8 III 1492. 2°.

GW 2444. IBP 518.

Prow. i opr. zob. nr 51.

Trzecia poz. w klocek XV.49-52.adl.

**XV.51.adl**

## BIBLIA

8. Biblia, Lat., cum postillis Nicolai de Lyra et expositionibus Guillelmi Brittonis in omnes prologos s. Hieronymi et additionibus Pauli Burgensis replicisque Matthiae Doering. - Nicolaus de Lyra : Contra perfidiam Iudeorum. P. I-IV.

Nürnberg : Antonius Koberger, 7 V 1485. 2<sup>o</sup>.  
GW 4288. IBP 1044.

Egz. a

P. II

Def.: brak pocz. do k. a<sub>4</sub>, [p<sub>1-5</sub>], skł. [G<sup>10</sup>] – końca, k. [o<sub>10</sub>], [p<sub>6</sub>], [e<sub>1</sub>], [A<sub>3</sub>], [v<sub>8</sub>], [E<sub>2</sub>] uszkodz. (wycięte drzewor. i inicjały).

Inicjały niebieskie i czerwone.

Prow.: Bibliothecae Ecl[esi]ae P[a]r[ochia]lis Becen[sis] Recidit d[ie] 16  
July AD 1762 Joannes Domanski VID. Prothon[otarius] Ap[osto]  
licus Cancellarius Sandecen[sis] Praepositus et Officialis Becen[sis]  
mpp.

Opr.: wtórna, deska, skóra brązowa (XXI w.).

**XV.54**

Egz. b

P. II

Prow.: 1. [Kościół katedralny pw. św. Jana Chrzciciela w Kamieniu Pomorskim?].

2. (Sygn. :) n<sup>o</sup>25 (XIX w.).

3. [Bibliothek des Marienstifts-Gymnasiums zu Stettin] (sygn. :)  
Cam.Imp.2 (XIX w.).

Opr.: deska, skóra brązowa, tłoczenie ślepe, strychulec, tłoki; dwie zapinki przypominające głowy ptaków, ślady po okuciach, klamer brak. Dekoracja górnej okładziny: zwierciadło wypełniono motywem owocu granatu z kwiatonami w środku, a otaczającą je podwójną ramę ozdobiono odciskami tłoka z kwiatonami i rozetami ułożonymi na przemian oraz motywem pręta owiniętego wicią roślinną. Dekoracja dolnej okładziny: zwierciadło podzielono dwiema przekątnymi na trójkątne pola wypełnione kwiatonami i rozetami. Tych samych tłoków użyto ozdabiając podwójne ramy otaczające zwierciadło. Wyklejki papierowe, rejestr intrologatorski (XV w.).

**XV.2**

9. Biblia, Lat., cum postillis Nicolai de Lyra et expositionibus Guillelmi Britonis in omnes prologos s. Hieronymi et additionibus Pauli Burgensis replicisque Matthiae Doering. - Nicolaus de Lyra : Contra perfidiam Iudeorum. P. I-IV.

Nürnberg : Antonius Koberger, 3 XII 1487. 2°. GW 4289. IBP 1045.

P. I

Def.: brak skł. a<sup>10</sup>, k. b<sub>1</sub>, p<sub>2</sub>.

Inicjały czerwone i niebieskie.

Prow.: 1. [Kościół katedralny pw. św. Jana Chrzyciela w Kamieniu Pomorskim?].

2. [Bibliothek des Marienstifts-Gymnasiums zu Stettin] (sygn.: Cam.Imp.1 (XIX w.).

Opr.: deska, skóra brązowa z ubytkami, tłoczenie ślepe i złoczone (wyłącznie tytuł), strychulec, radełko, tłoki; dwie zapinki z profilem twarzy błazna umieszczonej w przygięciu łodygi, klamer brak. Dekoracja górnej okładziny: zwierciadło wypełniono motywem owocu granatu z kwiatonami w środku. W ramie otaczającej zwierciadło po bokach dłuższych, odcisnięto rozety i motyw konara oplecionego wicią roślinną. Krótszy, dolny bok udekorowano odciskami tłoka z wyobrażeniem gryfa, a bok górny złoconym wyciskiem z nazwiskiem autora, któremu po bokach towarzyszą rozety. Powyżej umieszczono wąską ramę z motywem tralkowym. Dekoracja dolnej okładziny: zwierciadło podzielono dwiema przekątnymi na trójkątne pola, które wypełniono pojedynczymi rombowymi odciskami tłoka z wyobrażeniem gryfa. W ramie otaczającej zwierciadło zastosowano te same tłoki przy wypełnianiu jej krótszych boków, dłuższe zaś zdobią rozety i motyw konara owiniętego wicią roślinną. Kompartymenty grzbietowe książki wypełniają po trzykroć odbite rozety. Wyklejki papierowe (XV w.), restaurowana.

XV.1

10. Biblia, Lat., cum postillis Nicolai de Lyra et expositionibus Guillelmi Britonis in omnes prologos s. Hieronymi et additionibus Pauli Burgensis replicisque Matthiae Doering. - Nicolaus de Lyra : Contra perfidiam Iudeorum. P. I-IV.

Nürnberg : Antonius Koberger, 12 IV 1493. 2°. GW 4293. IBP 1047.

P. IV

Def.: brak k. m<sub>2-3</sub>.

Inicjały czerwone i niebieskie. Jeden inicjał wstępny to litera Q wkomponowana w prostokątne pole wypełnione złotem płatkowym.

Prow.: 1. *Quarta pars Lyre ex testamento q. d. Nicolaj Georgij dum vixit vicarij Caminen[is] Mercurij post Luccie 1539.*

2. [Kościół katedralny pw. św. Jana Chrzciciela w Kamieniu Pomorskim] (sygn.:) N.35 (XVI w.).

3. *Johannes Brandt poss[es]or [...] sum (?) (XVI w.).*

4. *Michael Crauss A[nn]o 1629.*

5. [Bibliothek des Marienstifts-Gymnasiums zu Stettin] (sygn.:) *Cam.Imp.4 (XIX w.).*

Opr.: deska, skóra brązowa z licznymi ubytkami (na okładzinie dolnej jedynie mały frg. skóry) tłoczenie ślepe, strychulec, radełko, tłoki; dwie zapinki z motywem geometrycznym, jedno okucie centralne na górnej okładzinie z guzem w środku i wiązkami liści po bokach, klamer brak. Dekoracja górnej okładziny: zwierciadło wypełniono motywem owocu granatu, w środku którego odcisnięto okrągły tłok z wyobrażeniem łucznika. Dłuższe boki ramy otaczającej zwierciadło wypełniono motywem pręta owiniętego wicią roślinną, w którą wkomponowano odciski tłoka z łucznikiem, zaś boki krótsze odciskami tłoka z wyobrażeniem gryfa. W górnej partii okładziny, ponad falistym ornamentem tytuł dzieła. Dekoracja dolnej okładziny: zwierciadło podzielono dwiema przekątnymi na trójkątne pola wypełnione rombowymi odciskami tłoka z motywem gryfa. Zastosowano go także ozdabiając ramę po jej krótszych bokach zaś dłuższe wypełniono kwiatonami. Kompartymenty grzbietowe książki wypełniono odciskami tłoka z rozetą. Wyklejki papierowe, rejestr inroligatorski (XV w.), restaurowana.

#### XV.4

- 11.** Biblia, Lat., cum postillis Nicolai de Lyra et expositionibus Guillelmi Britonis in omnes prologos s. Hieronymi et additionibus Pauli Burgensis replicisque Matthiae Doering. - Nicolaus de Lyra : Contra perfidiam Iudeorum. P. I-IV.

Nürnberg : Antonius Koberger, 6 IX 1497. 2°.

GW 4294. IBP 1048.

P. III

Glosy marginalne (XV/XVI w.).

Wyklejka górnej oprawy i makulatura: wypisy z Biblii (XVI w.).

Prow.: 1. [Kościół katedralny pw. św. Jana Chrzciciela w Kamieniu Pomorskim] (sygn.:) N.34 (XVI w.).

2. (Sygn.:) n°15 (XIX w.).

3. [Bibliothek des Marienstifts-Gymnasiums zu Stettin] (sygn.:  
Cam. Imp.3 (XIX w.).

Opr.: deska, skóra brązowa z ubytkami i przetarciami, brzegi okładzin sfazowane, tłoczenie ślepe, strychulec, radełko, tłoki; jedna zapinka z ornamentem literniczym, cztery okucia (dwa narożne na okładzinie górnej, jedno narożne i centralne na okładzinie dolnej) mające postać trapezu z wypukłym liściem akantu i guzem u podstawy. Rombowe okucie centralne zdobi guz w środku i cztery wypukłe wiązki liści po bokach. Dekoracja górnej okładziny: zwierciadło wypełnia motyw owocu granatu z kwiatonami w środku, natomiast podwójne ramy ozdobiono motywem konara owiniętego wicią roślinną i odciskami tłoka z rozetą. W górnej partii okładziny tytuł dzieła i nazwisko autora. Dekoracja dolnej okładziny: zwierciadło podzielono dwiema przekątnymi na trójkątne pola i wypełniono odciskami tłoka z rozetą oraz rombowym tłokiem z wyobrażeniem gryfa. Ramę otaczającą zwierciadło wyznaczono czterolinią i wypełniono motywem floralnym. Wyklejki papierowe (XV w.), restaurowana.

**XV.3**

## **BOETHIUS**

- 12.** De consolatione philosophiae. - Compendiosa Consolationis resumptio.  
Strasbourg : [Ioannes Prüss, ante 6 III 1491]. 4<sup>o</sup>.  
GW 4550. IBP 1105.

Def.: na k. tyt. wycięta część z piecz.?, ubytek uzupełniony. W skł. F ubytki w tekście.

Prow.: brak.

Opr.: wtórna, tektura, skóra brązowa (XX w.).

**XV.40**

## **BONAVENTURA (s.)**

- 13.** Opuscula. - Octavianus de Martinis : Oratio in vitam et merita s. Bonaventurae.  
Strasbourg : Martinus Flach, 31 X 1489. 2<sup>o</sup>.  
GW 4647. IBP 1136.

Def.: brak k. S<sub>8</sub> (ost., czystej).

Inicjały czerwone i niebieskie, rubrykowanie czerwone i niebieskie.

Wyklejka górnej okładziny: ksylograficzna, kolorowana odbitka z wizerunkiem św. Bonawentury.

Prow.: 1. Constat ille codex qui[n]q[ue] marcas comp[ar]at[us] ab Henrico Alberti p[re]sbyte[r]o in noua stargardia p[ro]pe Inam in vigilia s[an]c[t]orum ap[osto]lorum Symonis et Jude Anno d[iu]ni salut[is] 1491 ad stude[re] vole[n]ciu[m] p[ro]ff[er]e[re]c[tu]m deo gratias.

2. [Kościół parafialny pw. NMP w Stargardzie; (sygn.:) Qu.3].

3. Bibliotheca Gymnasii Reg. & Groening. Stargard i/Pom. (piecz.; sygn.:) Th.170 (XIX w.).

4. [Biblioteka Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie] (sygn.:) S.III-38

Opr.: deska, skóra brązowa, zniszczona, z licznymi ubytkami również w deskach, tłoczenie ślepe, strychulec, tłoki; jedna zapinka gładka, półokrągła, klamer brak.

Dekoracja obu okładek jednakowa: zwierciadło wypełniono motywem owocu granatu z kwiatonami w środku, a ramę wytyczoną pięciolinią, ozdobiono kwiatonami, w narożnikach odcisnięto rozety, a w górnej partii okładziny imię autora. Wyklejki papierowe, rejestr introligatorski (XV w.).

**XV.30**

## **CHAIMIS, Bartholomaeus de**

### **14. Confessionale.**

[Nürnberg : Fratres Ordinis Eremitarum s. Augustini], 31 V 1480. 4°. GW 6546. IBP 1508.

Inicjały czerwone, rubrykowanie czerwone.

Nieliczne glosy marginalne (XVI w.).

Prow. i opr. zob nr 35.

Druga poz. w klocek XV.5-6.adl.

**XV.6.adl**

## **CICERO, Marcus Tullius**

### **15. De imperio Cn. Pompei oratio. Ed. Andreas Probst.**

[Leipzig : Conradus Kachelofen, ca 1497/8]. 2°. GW 6776. IBP 1548.

Def.: brak ost. k.

Prow. i opr. zob. nr 49.

Czwarta poz. w klocek XV.19-22.adl.

**XV.22.adl**

## CORONA

- 16.** Corona Beatae Mariae Virginis.  
[Strasbourg : Typographus Paludani, ca 1485]. 2°. GW 7572. IBP 1714.

Inicjały i rubrykowanie czerwone.  
Prow. i opr. zob nr 44.  
Druga poz. w klocku XV.12-13.adl.

**XV.13.adl**

## CORPUS Iuris Civilis

- 17.** Digestum vetus.  
[Lyon : Ioannes Siber, ca 1498/1500]. 2°. GW 7676. IBP 1753.

Def.: brak dwóch ost. k. (czystych).

Prow.: 1 [Kościół katedralny pw. św. Jana Chrzciciela w Kamieniu Pomorskim] (sygn.:) N.9 (XVI w.).

2. [Bibliothek des Marienstifts-Gymnasiums zu Stettin] (sygn.:) Cam.Imp.28 (XIX w.).

Opr.: deska, skóra brązowa, z ubytkami i przetarciami, tłoczenie ślepe, strychulec, tłoki; dwie zapinki – jedna z wiązką liści, druga z ośmiopłatkową rozetą, siedem narożnych okuć (cztery na okładzinie górnej, trzy na dolnej) mających postać trapezu z wypukłym trójliściem i guzem u podstawy, klamer brak.

Dekoracja obu okładek jednakowa: zwierciadło wypełniono motywem owocu granatu z kwiatonami w środku, natomiast ramę otaczającą zwierciadło motywem konara owiniętego wicią roślinną. Ślad po rejestrze introligatorskim (XV w.), restaurowana.

**XV.14**

## DUNS Scotus, Ioannes

- 18.** Quaestiones quodlibetales. Ed. Thomas Penket.  
Nürnberg : Antonius Koberger, 1481. 2°. GW 9069. IBP 1989.

Def.: brak k.<sub>[a<sub>1-2</sub>]</sub> i [h<sub>8</sub>] (ost., czyste).  
Inicjały czerwone i niebieskie.



Prow. i opr. zob. nr 19.  
Druga poz. w kločku, współopr. z XV.26.

**XV.55.adl**

**19.** Quaestiones in IV libros Sententiarum. Ed. Thomas Penket et Bartholomaeus Bellatus. P. I-IV.

Nürnberg : Antonius Koberger, I) [14]81, II) 23 IV [14]81, III) [14]81, IV) 19 V [14]81. 2°.  
GW 9074. IBP 1994 (+err.).

Def.: P. I – brak k. [s<sub>6</sub>] (ost.), k. [a<sub>2</sub>] uszkodz. (wydarty inicjał); P. II – brak k. [a<sub>1</sub>] (czystej) i [l<sub>8</sub>] (ost.), k. [a<sub>2</sub>] uszkodz. (wydarty inicjał); P. III – brak k. [a<sub>1-4</sub>] i [h<sub>8</sub>] (ost.); P. IV brak k. [a<sub>1-2</sub>] i [z<sub>6</sub>] (ost., puste).

Inicjały czerwone i niebieskie, rubrykowanie czerwone i niebieskie.

Prow.: 1. Anno d[omi]ni millesimo quadringentesimo octuagesimo sexto [com]paravi joha[n]ne[m] schotu[m] doctore[m] subtilem sup[er] mgrum sententia[rum] a d[omi]no Egardo p[ro] VII flo[r]enis in qui[n]ta feria in die Garshardi (?) ego ioha[n]nes van püden qu[and]o eram cappellan[us] i[n] Stargardia in [...] septimana d[ie] 1 a.

2. [Kościół parafialny pw. NMP w Stargardzie; (sygn. :) F.133].

3. Bibliotheca Gymnasii Reg. & Groening. Stargard i/Pom. (piecz.; sygn. :) [Th.] 175 (XIX w.).

Opr.: deska, skóra brązowa z licznymi ubytkami, tłoczenie ślepe, strychulec, radełko, tłoki; zapinek i klamer brak.

Dekoracja obu okładek jednakowa: zwierciadło wypełniono motywem owocu granatu z kwiatonami w środku, natomiast trzy ramy otaczające zwierciadło ozdobiono motywem wici roślinnej, splecionych palmet oraz odciskami rombowego tłoka z lilijką. Wyklejki papierowe, otwory po katenie (XV w.), restaurowana.

Pierwsza poz. w kločku, współopr. z XV.55.

**XV.26.adl**

## **DURANTI, Guillelmus**

**20.** Rationale divinatorum officiorum. Ed. Gabriel Brunus.

Venezia : Guillelmus Anima Mia, 20 XI 1487. 2°.  
GW 9133. IBP nie notuje.

W skł. c przedstawione karty, są w kolejności: 1-2, 4-3, 6-5, 7-8.

Prow.: 1. jo. francisi (!) tornarij (XVI w.).  
2. (Sygn.:) F.16/N1000 (XIX w.).  
Opr.: tektura, papier, (XVII w.).

**XV.42**

### **EPHREM Syrus (s.)**

**21.** Sermones selecti, Lat.

[Freiburg im Breisgau : Kilianus Fischer, non post 1491]. 2°.  
GW 9334. IBP 2074.

Inicjały i rubrykowanie czerwone.  
Prow. i opr. zob. nr 36.  
Trzecia poz. w klocek XV.44-48.adl.

**XV.46.adl**

### **GAMBILIONIBUS, Angelus de**

**22.** Lectura super titulo de actionibus Institutionum.

[Venezia : Vendelinus de Spira, ca 1473]. 2°.  
GW 10492. IBP 2282.

Wyklejka rękopiśmienna (XV w.?), makulatura: rps łac., frg. Starego Testamentu (perg., XV w.).

Prow.: 1. [Kościół katedralny pw. św. Jana Chrzciciela w Kamieniu Pomorskim] (sygn.:) No.6 (XVI w.).

2. [Bibliothek des Marienstifts-Gymnasiums zu Stettin] (sygn.:)  
Cam.Imp.30 (XIX w.).

Opr.: deska, skóra różowa z licznymi ubytkami i przetarciami, tłoczenie ślepe, strychulec; dwie zapinki w kształcie ostrza włóczni, klamer brak. Dekoracja obu okładek jednakowa: w obszernym zwierciadle dominuje mozaika utworzona z rombów wytyczonych przez przecinające się linie. Wyklejki papierowe i pergaminowe, pozostałość po katenie (uszdko mocujące) (XV w.), restaurowana.

Pierwsza poz. w klocek XV.15-16.adl.

**XV.15.adl**

**23.** Lectura super titulo de appellationibus et relationibus.

[Venezia] : Vendelinus de Spira, [ca 1473]. 2°.  
GW 10495. IBP 2283.

Def.: brak ost. k. (czystej).  
Prow. i opr. zob nr 22.  
Druga poz. w klocku XV.15-16.adl.

**XV.16.adl**

**GERSON, Ioannes**

- 24.** Opera etc. P. I-III, Inventarium.  
Strasbourg : Martinus Flach, I)13 XII 1494, II) 13 XII 1494, III)  
11VIII 1494, Inventarium) 1502. 2°.  
GW 10717. IBP 2356.

Egz. a

P. I, Inventarium

Deska górnej i dolnej okładziny: odbity frg. kodeksu zawierającego Stary Testament z tekstem z Proroctwa Zachariasza od rozdz. 1, w. 5 do rozdz. 3, w. 1 (XI/XII w.).

Prow.: 1. Istum librum jure sibi vendicat Jo. Frickh (XVII w.).

2. Ex dono et liberalitate Ad[mond]um R[everen]di D[omi]ni Jacobi Geyer olim Parochi in Undervaz Ao MDCLXXXVI.

Opr.: deska, skóra żółta, tłoczenie ślepe (słabo widoczne), strychulec, tłoki; dwie zapinki przypominające głowy ptaków, dwie klamry. Dekoracja górnej okładziny: zwierciadło podzielono dwiema przekątnymi na trójkątne pola, które wypełniono odciskami tłoka z motywem smoka, szyszki pinii (?) oraz rombowymi tłokami z lilijką. W ramie otaczającej zwierciadło powtórzono odciski tłoka ze smokiem i szyszką, a w narożnikach umieszczono odciski okrągłych tłoków prawdopodobnie z symbolami czterech ewangelistów (?). Dekoracja dolnej okładziny: powtórzono tu motywy zdobnicze z okładziny górnej uzupełniając je o odciski tłoków z wiązkami gałązek. Brak wyklejek (XVI w.), restaurowana.

**XV.43**

Egz. b

P. III

Prow.: 1. Justi Bruiningi D. (XVII w.).

2. (Sygn.): I.B.5; Arch.b.8925 (XIX/XX w.).

3. (Ślad po wywabionej owalnej piecz.).

Opr.: deska, skóra żółta z ubytkami, tłoczenie ślepe, strychulec, tłoki, radełko; dwie zapinki w kształcie ostrza włóczni, dwie klamry w kształcie litery „T” ozdobione motywem geometrycznym. Dekoracja górnej okładziny: w centrum niewielkiego zwierciadła odcisnięto plakię

z postacią Lukrecji, stojącej pod arkadowym baldachimem i dzierżącą w dłoni sztylet (poniżej plakiety nieczytelny napis). Poczwórne ramy otaczające plakietę wypełniono motywem tralkowym, stylizowaną wicią roślinną dopełnioną przedstawieniami alegorycznych popiersi, splecionymi palmetami oraz rombowym wzorem geometrycznym z czterolistną koniczyną. Dekoracja dolnej okładziny: powtórzono tu motywy zdobnicze z okładziny górnej zmieniając jedynie plakietę w zwierciadło, która ukazuje tu postać Matki Boskiej w gwieździstej koronie, w otoczeniu promienistej aureoli i mającej księżyc pod stopami. Wyklejki papierowe (XVI w.), restaurowana.

**XV.56**

## **GESTA**

### **25. Gesta Romanorum.**

[Augsburg : Antonius Sorg, ca 1487]. 2<sup>o</sup>.

GW 10895. IBP 2399

Inicjały czerwone.

Nieliczne glosy (XVI w.).

Na verso k. Xcj rpsy: 1. Epitaphium sancti Bernhardi doctori melliflui patris cisterciensis, 2. Aliud de eodem, 3. Epitaphium alani (XV/XVI w.).

Prow.: 1. [Kościół parafialny pw. NMP w Stargardzie; (sygn.:) Qu.5].

2. Bibliothek des Königl. u. Gröningschen Gymnasiums zu Stargard i. Pom. (piecz.; sygn.:) H.36,3 (XX w.).

3. [Biblioteka Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie] (akc.: D.138/63).

Piecz. „Königl. Bibliothek Berlin” wbita przez pomyłkę, nie wskazuje na proveniencję.

Opr.: tektura, półskórek, papier marmoryzowany. Na grzbiecie skórzany, czerwony szyldzik z tytułem dzieła (XX w.).

**XV.31**

## **GUILLELMUS Alvernus**

### **26. Rhetorica divina.**

[Freiburg im Breisgau : Kilianus Fischer, non post 1493]. 2<sup>o</sup>.

HC\* 8303. IBP 2620 (+err.).

Inicjały i rubrykowanie czerwone.

Marginalia czerwone (XV/XVI w.).

**HIERONYMUS (s.)**

- 27.** Epistolae. P. I–III.  
Basel : Nicolaus Kessler, 1497. 2°.   
HC\* 8565. IBP 2796.

Def.: brak k. tyt.

Kolorowy inicjał początkowy, pozostałe czerwone i niebieskie.

Liczne glosy marginalne (XVI w.).

Prow.: 1. Liber pro bacca[laure]o donato krieg Notario Lubanensi (XVI w.).

2. (Sygn.): C14 (XVI w.).

3. Bibliothecae Petro-Paulinae D.D.D. M. Joannes Gottfried Geisslerus Au. Gymn. Gorl. Conr. (naklejka na grzbiecie, sygn. :) 73 (ca 1768).

Opr.: deska, skóra jasnobrązowa, tłoczenie ślepe, strychulec, tłoki; dwie zapinki i jedna klamra z ornamentem literniczym, resztki drugiej klamry. Dekoracja obu okładczy jednakowa: zwierciadło wypełniono motywem owocu granatu z kwiatonami w środku i pojedynczą rozetą w centrum zwierciadła, a w otaczającej je ramie odciśnięto wić roślinną owiniętą wokół konara, w narożnikach rozety. Na grzbiecie książki umieszczono papierowy szyldzik z nazwiskiem autora, tytułem i miejscem wydania dzieła. Wyklejki papierowe (XV w.).

**XV.24**

**HOLKOT, Robertus**

- 28.** Super sapientiam Salomonis.  
Speyer : Petrus Drach, 26 II 1483. 2°.   
GW 12885. IBP 2831.

Def.: brak k. A<sub>1</sub> (czyste).

Prow.: 1. Anno Salut[is] millesimo cccc lxxxvj emi in Nouastargardia hunc libr[um] p[ro] duob[us] florenis qu[ando] fueram capellan[us] ibid[em] in ecclesia beate marie virginis ego d. joha[n]nes van Püde[n].

2. [Kościół parafialny pw. NMP w Stargardzie; (sygn. :) Qu.8] (1740?).

3. Bibliotheca Gymnasii Reg. & Groening. Stargard i/Pom. (piecz.; sygn.:) Th.57 (XIX w.).
4. Biblioteka Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie (piecz.; sygn.:) S.III-171.

Opr.: deska, skóra brązowa, poprzecierana, z licznymi zadrapaniami i rozdarzami, tłoczenie ślepe, strychulec, tłoki. Zdobienia słabo widoczne. Dwie zapinki - jedna z motywem ośmiopłatkowej rozety, druga z wiązką liści, brak klamer.

Dekoracja obu okładek jednakowa: obszerne zwierciadło podzielone podwójnymi przekątnymi na rombowe i trójkątne pola, w których odciśnięto okrągłe tłoki z zatartym, nieczytelnym motywem. Na górnej okładzinie frg. prostokątnej metalowej ramki przytrzymującej częściowo uszkodzony, pergaminowy szyld z nazwiskiem autora i tytułem dzieła. Wyklejki papierowe i pergaminowe, otwory po katenie (XV w.).

**XV.32**

## **HOLLEN, Gotschalculus**

### **29. Praeceptorium divinae legis.**

Nürnberg : Antonius Koberger, 22 IX 1497. 4<sup>o</sup>.  
GW 12894. IBP 2839.

Inicjały czerwone i niebieskie.

Prow.: 1. a Joannes Thomas h.h. (XVI w.).

2. To ktema Iacobi Eichmanni Bartolome[...] Pa[...] Cerstinensis.  
Anno Tes Xrisogonias 1614 P.M.I.I.R.V.

3. Bibliotheca Gymnasii Reg. & Groening. Stargard. i/Pom. (piecz.; sygn.:) [Th.]445 (XIX w.).

4. Biblioteka Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie (piecz.; sygn.:) S.II-298.

Opr.: deska, skóra żółta z licznymi zabrudzeniami i przetarciami; tłoczenie ślepe, strychulec, radełko, tłoki. Dekoracja obu okładek jednakowa: niewielkie zwierciadło ozdobiono stylizowanym liściem akantu oraz pojedynczymi kwiatonami w narożnikach. Potrójne ramy otaczające zwierciadło wypełniono motywem tralkowym oraz z wicią roślinną. Wyklejki papierowe, (XV w.).

**XV.33**

## IACOBUS de Voragine

### 30. Legenda aurea.

Strasbourg : [Typographus Iordani = Georgius Husner], 25 et 23 II  
1489. 2°.

CR 6452. IBP 3002.

Def.: brak pocz. do k. a<sub>7</sub>, B<sub>2</sub>, N<sub>1</sub>, ost. (czyste), Tabula legendarum poch.  
z innego wyd.

Inicjały czerwone i niebieskie.

Ślady lektury, nieliczne glosy (XVI/XVII w.).

Prow.: 1. [Belgarder Verein für Geschichte und Heimatkunde] (piecz.?  
obecnie brak, prawdopodobnie usunięta podczas konserwacji).

2. [Biblioteka Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie] (akc.:  
D.138/63).

Opr.: wtórna, półskórek (XX w.).

**XV.34**

### 31. Legenda aurea.

Strasbourg : [Typographus Iordani = Georgius Husner], 16 VIII  
1490. 2°.

CR 6454. IBP 3005.

Def.: brak pocz. do skł. b<sup>6</sup>, F-końca, k. C<sub>6</sub>, D<sub>1-5</sub>, y<sub>4-6</sub> zachow. we frg.

Nieliczne glosy marginalne (XV/XVI w.).

Inicjały oraz rubrykowanie czerwone i niebieskie.

Prow.: Biblioteka Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie (piecz.;  
sygn. S.174)

Opr.: brak.

**XV.35**

## IOANNES Gallensis

### 32. Summa collationum, sive Communiloquium.

Strasbourg : [Typographus Iordani = Georgius Husner], 25 V 1489. 2°.

HC\* 7444. IBP 3132.

Def.: brak k. n<sub>1</sub>, n<sub>3-4</sub>, ost (czyste).

Inicjały i rubrykowanie czerwone.

Nieliczne glosy (XV/XVI w.).

Po k. a<sub>4</sub> rps łac. (2 k.): alfabetyczny indeks rzeczowy od A do V (XV/XVI  
w.); (ta sama ręka co w nr. 48).

Prow. i opr. zob. nr 36.  
Piąta poz. w klocku XV.44-48.adl.

**XV.48.adl**

### **IOANNES de Verdena**

**33.** Sermones dormi secure de tempore et de sanctis. P. I–II.

Strasbourg : [Typographus Iordani = Georgius Husner], I) 14 VIII  
1489, II) 30 III 1489. 2°.

HC\* 15960. IBP 3263.

Def.: ost. k. zachow. we frg.

Glosy (XV/XVI w.), liczne zapiski (XVI w.).

Prow.: 1. Joach. Sibellius (XVI/XVII w.).

2. Michael Bürger (XVII w.).

3. (Naklejka, sygn.: Rch2, N1062 (XIX w.?).

4. [Biblioteka Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie] (akc.:  
D.138/63).

Opr.: deska, skóra brązowa z licznymi ubytkami, tłoczenie ślepe, strychulec,  
tłoki; dwie zapinki z ornamentem literniczym, klamer brak. Dekoracja  
obu okładek jednakowa: zwierciadło wypełniono motywem owocu  
granatu z kwiatonami w środku, które odcisnięto również w otacza-  
jącej je ramie. W narożnikach umieszczono rozety, a w górnej partii  
okładziny tytuł dzieła. Wyklejki papierowe (XV w.).

**XV.36**

### **MAGNI, Iacobus**

**34.** Sophologium.

[Strasbourg : R-typographus = Adolphus Rusch, ca 1470]. 2°.

HC\* 10472. IBP 3511.

Def.: brak 2 ost. k. (czystych).

Inicjały i rubrykowanie czerwone.

Prow.: 1. Bibliotheca Gymnasii Reg. & Groening. Stargard. i/Pom. (piecz.;  
sygn.:) [Th.]178 (XIX w.).

2. Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie (piecz.; sygn.:)  
S.III-129.

Opr.: zastępcza, mnisza, deska, skóra żółta, tłoczenie ślepe, strychulec,  
tłoki; dwie zapinki o rozszczępionych końcach, resztki klamer. De-  
koracja górnej okładziny: motyw dekoracyjny stanowią dwie ramy,  
z których jedną wypełniono odciskami tłoka z motywem owocu gra-



natu z kwiatonami w środku, drugą gęsto ułożonymi kwiatonami. Na okładzinie dolnej powtórzono ten sam motyw zastępując jedynie kwiatony ułożone w ramie motywem pręta owiniętego wicią roślinną (XV w.).

**XV.37**

## **MARCHESINUS, Ioannes**

### **35. Mammotrectus super Bibliam.**

[Basel : Petrus Kollicker, non post 1482]. 4<sup>o</sup>.

R 612. IBP 3592.

IBP datują druk [ca 1484]. Prow. 1 dowodzi, że książkę wydrukowano przed lub w roku 1482.

Obj. egz. = R 612 (ost. skł. ma 12 a nie 8 k., całkowita liczba k. 262).

W skł. x przestawione k., są w kolejności: 3-4, 1-2, 7-8, 5-6.

Inicjały czerwone.

Nieliczne glosy marginalne (XVI w.).

Wyklejki górnej i dolnej okładziny: rps łac., kopia dok. wystawionego przez bakałarza dekretów Nicolausa Bysawe dotycząca uniwersytetu w Rostocku (post 1458) oraz frg. oficjów o Świętym Krzyżu (3 V) i o św. Michale Archaniele (8 V) (perg., XII w.).

Prow.: 1. m w (= Michael Westfal) pleban[us] valke[n]borch Anno d m 1482 (k. v<sub>6</sub>).

2. [Kościół katedralny pw. św. Jana Chrzciciela w Kamieniu Pomorskim] (sygn.:) N.44 (XVI w.).

3. Bibliothek des Marienstifts-Gymnasiums zu Stettin (piecz.; sygn.:) Cam.Imp.7.

Opr.: deska, skóra brązowa, z przetarciami, tłoczenie ślepe, strychulec, tłoki; dwie gładkie zapinki w kształcie ostrza włóczni, jedna kłama. Dekoracja obu okładzin jednakowa: zwierciadło podzielono dwiema przekątnymi na trójkątne pola i wypełniono odciskami tłoków z motywem orła, bratka, sześcioramiennej gwiazdy w otoku, lilijki odbitej z tłoka rombowego oraz sześciopłatkowego kwiatka w otoku. W ramie otaczającej zwierciadło odcisnięto sześciopłatkowe kwiatki oraz lilijki, które umieszczono też w narożnikach okładziny i na wysokości każdego z czterech zwięzów. Wyklejki papierowe i pergaminowe (XV w.).

Pierwsza poz. w klocku XV.5-6.adl.

**XV.5.adl**

## MARTINUS Polonus

- 36.** Margarita decreti, seu Tabula Martiniana.  
[Nürnberg : Antonius Koberger, 1491/3]. 2°. HC\* 10835. IBP 3625.

Def.: brak k.a<sub>1</sub>.

Inicjały czerwone.

Marginalia (XV/XVI w.).

Na pocz. rps łac. (5 k.): frg. zbioru listów papieża Piusa II (2. poł. XV w.).

Prow.: brak.

Opr.: wtórna, tektura, skóra brązowa (XX w.).

Pierwsza poz. w kločku XV.44-48.adl

**XV.44.adl**

## MEFFRET

- 37.** Sermones de tempore et de sanctis, sive Hortulus reginae. P. I–III.  
Basel : Nicolaus Kessler, I) [s.a.], II) [s.a.], III) 24 V 1488. 2°. H\*11000 (I). IBP 3687.

P. II

Def.: brak bifolium hh<sub>4</sub>.

Złożony inicjał początkowy, pozostałe inicjały czerwone i niebieskie.

Prow.: 1. [Kościół katedralny pw. św. Jana Chrzciciela w Kamieniu Pomorskim?].

2. Ex Biblioth. Gymn. Pal. Sedin. (piecz.; sygn.:) Th.P.4.10, (naklejka na grzbiecie) 10 (= Cam.Imp.10) (XIX w.).

Opr.: deska, skóra brązowa, tłoczenie ślepe i złożone (wyłącznie tytuł) strychulec, radełko, tłoki; jedna zapinka w kształcie serca, klamer brak, ślady po okuciach.

Dekoracja obu okładek jednakowa: zwierciadło wypełniono motywem owocu granatu z kwiatonami w środku, a ramy otaczające zwierciadło motywem pręta owiniętego wicią roślinną. W narożnikach ramy odcisnięto pięciopłatkowe rozety, a w górnej partii okładziny złożony tytuł dzieła. Wyklejki papierowe (XV w.).

**XV.8**

## MILIS, Ioannes Nicolaus de

- 38.** Repertorium iuris canonici.  
[Köln] : Nicolaus Götz, 1475. 2<sup>o</sup>.  
HR 11153 (I 168). IBP 3735.

Inicjały czerwone.

Wyklejka górnej okładziny: rps łac., pasje św. Marcelego i św. Agaty (obie bez pocz. i końca) (pocz. XII w.).

Wyklejka dolnej okładziny: rps łac., frg. z B. Venerabilis, De locis sanctis, XI, 3-XII, 1; XV, 2-XVIII, 1 (pocz. XII w.).

Na końcu kilkadziesiąt k. czystych, na pierwszej zapiska filozoficzna (XV w.).

Prow.: 1. [Kościół katedralny pw. św. Jana Chrzciciela w Kamieniu Pomorskim] (sygn.:) N.13 (XVI w.).

2. (Sygn.:) n<sup>o</sup>26 (XIX w.).

3. Bibliothek des Marienstifts-Gymnasiums zu Stettin (piecz.; sygn.:) Cam.Imp.32 (XIX/XX w.).

Opr.: deska, skóra różowa z ubytkami i przetarciami, tłoczenie ślepe (słabo widoczne), strychulec, tłoki; dwie ażurowe zapinki z czterema otworkami, jedna klamra, resztką drugiej, narożniki wzmocnione metalowymi listwami. Dekoracja górnej okładziny: zwierciadło podzielono na trzy wąskie pola wypełnione odciskami rombego tłoka prawdopodobnie z lilijką, rozetami w otoku oraz odciskami tłoka z motywem słońca, w narożnikach umieszczono rozety w otoku. Dekoracja dolnej okładziny: w zwierciadle dominuje mozaika utworzona z rombów wytyczonych przez przecinające się podwójne i potrójne linie, które wypełniono odciskami tłoka z motywem orła (?) i czteropłatkowego kwiatka, natomiast w ramie odcisnięto tłok rombowy o nieczytelnym motywie, a w narożnikach rozety w otoku. Wyklejki pergaminowe, otwory po katenie (XV w.).

**XV.17**

## NICOLAUS de Błonie

- 39.** Sermones de tempore et de sanctis, sive Viridarius.  
Strasbourg : [Typographus Iordani = Georgius Husner], 22 XI 1494,  
1495. 2<sup>o</sup>.  
HC\* 3262. IBP 3933.

Def.: brak ost. k. (czystej).

Inicjały czerwone i niebieskie.

- Prow.: 1. Iste liber p[rincipu]m (?) [...] Saxonie conventus Bra[n]de[n] b[ur]gen[sis] [...] (XVI w.).  
 2. Item d[omi]no Caspare Sculten priore in monasterio Ca[...] p[er] tinet p[raese]ns liber et feci[mus] inter nos co[m]merciu[m] et dedi tibi parat[um] (XVI w.).  
 3. (Zamazana całkowicie, XVI w.?).  
 4. [Kościół katedralny pw. św. Jana Chrzciciela w Kamieniu Pomorskim] (sygn.:) N.15 (XVI w.).  
 5. (Sygn.:) n°30 (XIX w.).  
 6. [Bibliothek des Marienstifts-Gymnasiums zu Stettin] (sygn.:) Cam.Impr.14 (XIX w.).
- Opr.: deska, skóra brązowa, tłoczenie ślepe, strychulec, radełko, tłoki; dwie zapinki przypominające głowy ptaków, klamer brak. Dekoracja obu okładzin jednakowa: niewielkie zwierciadło wypełniono motywem owocu granatu z kwiatonami w środku, a trzy ramy otaczające zwierciadło odbiciami kwadratowego tłoka z rozetą oraz motywem splecionych palmet. Wyklejki papierowe, pozostałość po rejestrze intro-ligatorskim (XV w.), restaurowana.

**XV.11**

## **NIDER, Ioannes**

- 40.** Praeceptorium divinae legis, sive Expositio decalogi.  
 Nürnberg : Antonius Koberger, 28 VII 1496. 4°. HC\* 11796. IBP 3994.

Def.: brak k. tyt., jest reprodukowana.

Inicjały czerwone i niebieskie.

W skł. C przedstawione k., są w kolejności: 3-4, 1-2, 7-8, 5-6.

Prow.: 1. Bibliothecae P. Niesert past. in velen (!) 1816.

2. Bibliothecae H. Aulike. 1843.

3. Ex libris Tow. Przyjaciół Książnicy Szczecińskiej 1991 (eksklibris).

Opr.: tektura, pergamin. Na grzbiecie wymalowany szyldzik z czarną ramką zawierający nazwisko autora i tytuł dzieła (XVIII w.).

**XV.41**

## NONIUS Marcellus

- 41.** De proprietate Latini sermonis. - Sextus Pompeius Festus: De verborum significatione. - Marcus Terentius Varro: De lingua latina. Ed. Pomponius Laetus et Franciscus Rolandellus. P. I-III.  
Venezia : Antonius de Gusago, 12 II 1498. 2°. - [Var. B].  
HC\* 11908. IBP 4026 (+err.).

Nieliczne glosy (XV/XVI w.).

K. 56 verso (oznac. 52), wiersz 48: [...] ad filium [...] (H inaczej).

Prow. i opr. zob. nr 49.

Trzecia poz. w klocku XV.19-22.adl.

**XV.21.adl**

## PERALDUS, Guillelmus

- 42.** Summa de virtutibus et vitiis.  
Basel : Ioannes Amerbach, 1497. 4°.  
GW 12055. IBP 4229.

Nieliczne glosy marginalne (XV w.).

Makulatura: frg. rps. łac. (perg. wel.).

Prow.: Sum Magistri Wolfgangi Schiessel (XVI w.; wpis na współopr. druku z XVI w.).

Opr.: deska, skóra brązowa, tłoczenie ślepe i złoczone (wyłącznie tytuł), strychulec, radełko, tłoki; dwie zapinki i jedna kłamra z motywem literniczym, resztką drugiej kłamry. Dekoracja obu okładek jednokolorowa: wąskie zwierciadło wypełniono motywem owocu granatu z kwiatonami w środku i po bokach owocu, a podwójne ramy otaczające zwierciadło udekorowano motywem floralnym. W górnej partii okładziny odcisnięto złoczone nazwisko autora. Na grzbiecie książki naklejono papierowy szyldzik informujący o zawartości tomu, a poszczególne kompartymenty grzbietowe ozdobiono motywem floralnym. Wyklejki papierowe, ślady po rejestrze introligatorskim (XVI w.).

Druga poz. w klocku, współopr. z XV.39.adl.

**XV.27.adl**

## PETRUS Lombardus

- 43.** Sententiarum libri IV, cum commento Bonaventurae. P. I–IV. - Tabula Ioannis Beckenhaub.

Nürnberg : Antonius Koberger, 1500. 2°. HC\* 3543. IBP 4340.

P. IV

Def.: brak k. tyt., aa<sub>1</sub>, 2 ost., zz<sub>6</sub> uszkodzona.

Inicjały czerwone i niebieskie, rubrykowanie.

Prow.: Bibliothecae Ecl[esi]ae P[a]r[ochia]lis et Praep[osi]turalis Becen[sis] Recidit Joannes Domanski IVD. Prothonotarius Apostolicus Cancellarius Sandecen[sis] Praepositus et Officialis Becen[sis] mpp.

Opr.: wtórna, półskórek (XXI w.).

**XV.53**

## Pseudo-PETRUS de Palude

- 44.** Sermones Thesauri novi de sanctis.

Strasbourg : [Typographus Paludani], 1485. 2°. CR 5422 (I 191+VII 115). IBP 4369.

Inicjały i rubrykowanie czerwone.

Prow.: 1. Orate deu[m] p[ro] a[nim]a d. michaelis westual, pl[e]bani Valkenbogen[is] (!) (XV/XVI w.).

2. [Kościół katedralny pw. św. Jana Chrzciciela w Kamieniu Pomorskim] (sygn.:) N.27 (XVI w.).

3. (Sygn.:) n°14 (XIX w.).

4. [Bibliothek des Marienstifts-Gymnasiums zu Stettin] (sygn.:) Cam.Imp.16 (XIX w.).

Opr.: deska, skóra brązowa, tłoczenie ślepe, strychulec, tłoki; dwie zapinki w kształcie wachlarza, pięć okuć narożnych (dwie na górnej i trzy na dolnej okładzinie) mających kształt trapezu i ozdobionych motywem figuralnym ukazującym jednorożca pokonującego przeszkodę, którą stanowi guz znajdujący się u podstawy okucia, natomiast rombowe okucia centralne z trójkątnymi wcięciami po bokach zdobi guz otoczony stylizowanymi liśćmi. Górna okładzina: zwierciadło wypełniono motywem owocu granatu z kwiatkami w środku oraz wiązkami liści po bokach owocu, natomiast w szerokiej ramie otaczającej zwierciadło odciśnięto motyw konara owiniętego wicią roślinną, a w narożnikach pojedyncze rozety. Na dolnej okładzinie zastosowano ten sam motyw zdobniczy inaczej

odciskając jedynie owoce granatu, które ułożono poziomo. Wyklejki papierowe (XV w.).  
Pierwsza poz. w klocku, współopr. z XV.13.adl.

**XV.12.adl**

## **PHILELPHUS, Franciscus**

### **45.** Epistolae.

[Basel : Ioannes Amerbach, ca 1496]. 4°.

HC\* 12928. IBP 4413.

Def.: brak k. tyt.

Glosy marginalne (XVI/XVII w.).

Na końcu notka: L finem imposui [...] post pent. festum caepissem 19 Aug. a[nn]o 98.

Na 2 ost. k. rodzaj indeksu rękopiśmiennego (XVI w.).

Prow.: 1. (Wymazana całkowicie, XVI w.?).

2. Ex Biblioth. Gymn. Pal. Sedin. (piecz.; sygn. :) N.L.o.94 (XIX w.).

Opr.: mnisza, tektura, w 1/3 pokryta skórą jasną, a w pozostałej części pergaminem barwionym na kolor czarny, tłoczenie ślepe, strychulec, radełko. Dekoracja obu okładek jednakowa: część pokryta skórą – wąskie zwierciadło wypełniono motywem tralkowym, a otaczającą ją ramę splecionymi palmetami, natomiast część pokrytą pergaminem podzielono dwiema przekątnymi na trójkątne pola. Ślady po rzemieńniach (XV w.).

**XV.25**

## **POLITIANUS, Angelus**

### **46.** Opera etc. Ed. Alexander Sartius.

Venezia : Aldus Manutius, VII 1498. 2°. – [Var. A].

HC\* 13218. IBP 4530.

Inicjał początkowy czerwony.

Glosy marginalne (XVI w.).

Wyklejka górnej okładziny: zapiska łac. o autorze (XVIII/XIX w.).

Prow.: 1. Est Ioannis Sapidi MDXIII.

2. Ex Biblioth. Gymn. Pal. Sedin. (piecz.; sygn. :) 0.0.f.16 (XIX w.).

Opr.: deska, skóra jasna, tłoczenie ślepe, strychulec, tłoki; dwie zapinki z rozszczępionymi końcami, klamer brak. Dekoracja górnej okładziny: zwierciadło wypełniono odciskami rombowego tłoka z motywem kwiatu z łodygą i korzeniami uzupełniając wzór odciskami trójkątnego tłoka z lilijką. Potrójne ramy otaczające zwierciadło wypełniono motywem konara owiniętego wicią roślinną, kwadratowymi odciskami tłoka z motywem serca przebitego strzałą w otoczeniu małych kwiatków na łodygach, natomiast ramę skrajną, po bokach dłuższych zdobią odciski rombowego tłoka z wyobrażeniem lwa, jednorożca oraz lilijki, a boki krótsze odciski owalnego tłoka z wizerunkiem dwugłowego orła. W narożnikach ramy umieszczono rozety. Na dolnej okładzinie zastosowano te same motywy zdobnicze za wyjątkiem bordiury skrajnej, w której odcisnięto ułożone naprzemiennie lilijki. Kompartymenty grzbietowe książki wypełniono odciskami tłoka z lwem, sześciopłatkowymi kwiatkami w otoku i lilijką w trójkącie. Wyklejki papierowe (XV w.).

XV.23

## RAINERIUS de Pisis

47. Pantheologia, sive Summa universae theologiae. Ed. Iacobus Florentinus. P. I–II.

Venezia : Hermannus Liechtenstein, 12 IX 1486. 2°.

H\* 13019. IBP 4663.

P. II

Def.: k. HH<sub>2</sub> zachow. we frg.

Prow.: 1. Anno d[omi]ni millesimo cccc lxxxvij ego d. Johan[n]es van Puden emi in nouastargardia qu[ando] fuera[m] ibid[em] cappellan[us] in ecclesia beate marie v[ir]ginis hanc secu[n]dam p[ar]tem pantheolye (!) p[ro] duobus florenis a dno baccalario Stephano Piscator[is].

2. [Kościół parafialny pw. NMP w Stargardzie; (sygn.>) F.159].

3. Bibliotheca Gymnasii Reg. & Groening. Stargard i/Pom. (piecz.; XIX w.).

4. Biblioteka Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie (piecz.; sygn.>) S.III-173.

Opr.: deska, skóra brązowa z ubytkami, tłoczenie ślepe, strychulec, tłoki; dwie zapinki z ornamentem kwiatowym, klamer brak.

Dekoracja obu okładzin jednakowa: zwierciadło wypełniono motywem owocu granatu z kwiatonami w środku, a szeroką ramę otaczającą zwierciadło odciskami tłoka z kwiatonami i rozetami, które umieszczono także w narożnikach ramy. W górnej partii okładziny uszkodzo-



na, metalowa ramka przytrzymująca pergaminowy szyldzik z tytułem dzieła. Wyklejki papierowe, ślad po katenie (XV w.).

**XV.38**

## **THOMAS a Kempis**

- 48.** Opera: sermones, epistolae et alia opuscula. Ed. Petrus Danhauser.  
Nürnberg : Casparus Hochfeder, 29 XI 1494. 2°. HC\* (Add.) 9769. IBP 5357.

Def.: zaw. tylko pocz. do skł. d<sup>6</sup>.

Inicjały czerwone i niebieskie.

Glosy marginalne (XV/XVI w.).

Na verso k. [2] oraz na nast. 2 k.: rps łac., alfabetyczny indeks rzeczowy do De imitacione Christi, od A do X (Registrum super Tractatus quatuor de Imitatione Christi venerabilis Thome de Kempis per ordinem alphabeti aulibet materie corespondenti feliciter incipit) (XV/XVI w.); (ta sama ręka co w nr. 32).

Prow. i opr. zob. nr 36.

Czwarta poz. w klocku XV.44-48.adl.

**XV.47.adl**

## **VALLA, Laurentius**

- 49.** Elegantiae linguae Latinae; De pronomine sui. - Antonius Mancinellus: Lima quaedam Laurentii Vallensis.  
Venezia : Christophorus de Pensis, 15 VI 1496. 2°. HC\* 15820. IBP 5517.

Inicjały drzeworytowe.

Glosy (XV i XVI w.).

Prow.: 1. [Kościół katedralny pw. św. Jana Chrzciciela w Kamieniu Pomorskim] (sygn.:) N.11 (XVI w.).

2. (Sygn.:) n°11 (XIX w.).

3. Ex Biblioth. Gymn. Pal. Sedin. (piecz.; sygn.:) Camin.Impr.45 (XIX w.).

Opr.: mnisza, deska, skóra żółta, tłoczenie ślepe, radełko, tłoki; dwie gładkie zapinki o rozszczepionych końcach, klamer brak. Dekoracja obu okładzin jednakowa: zwierciadło wypełniono motywem owocu granatu zaś otaczającą je z trzech stron ramę udekorowano wicią roślinną (XV w.), restaurowana.

Pierwsza poz. w klocku XV.19-22.adl.

**XV.19.adl**

## VERSOR, Ioannes

- 50.** Quaestiones super libros Ethicorum Aristotelis, cum textu.  
[Köln] : Henricus Quentell, 1491. 2°.   
H\* 16053. IBP 5589.

Def.: brak k. tyt.  
Prow. i opr. zob nr 51.  
Druga poz. w klocek XV.49-52.adl.

**XV.50.adl**

- 51.** Quaestiones super Metaphysicam Aristotelis, cum textu.  
[Köln : Henricus Quentell, ca 1493]. 2°.   
H\* 16051. IBP 5599.

Def.: brak k. tyt.  
Prow.: 1. Bibliothecae Ecl[esi]ae P[a]r[ochia]lis et Praep[osi]turalis Becen[sis] Recidit AD 1762 d[ie] 16 July Joannes Domanski VJD Prothonotarius Ap[osto]licus Praepositus et Officialis Becen[sis] mpp] (papier uszkodzony, skrót odtworzony na podstawie podobnych wpisów w nr. 8 (egz. a) i 43).  
Opr.: deska, skóra brązowa, tłoczenie ślepe i złoczone (tytuł i cztery kwiatony w zwierciadle), strychulec, tłoki, radełko; zapinek i klamer brak. Dekoracja górnej okładziny: zwierciadło wypełniono motywem owocu granatu oraz odciskami tłoka z wiązkami liści owiniętymi wokół konara w środku owocu. W górnej i dolnej partii zwierciadła odcisnięto także po dwa złoczone kwiatony, natomiast potrójne ramy otaczające zwierciadło udekorowano ornamentem falistym, motywem wici roślinnej owiniętej wokół konara oraz odciskami rombowego tłoka z motywem gryfa. W górnej partii okładziny złoczone tytuł dzieła. Dekoracja dolnej okładziny: zwierciadło wypełniono motywem owocu granatu z czterolistną koniczyną w środku, natomiast podwójne, szerokie ramy udekorowano motywem floralnym i odciskami rombowego tłoka z wyobrażeniem gryfa. Kompartymenty grzbietowe książki wypełniono odciskami tłoka z owocem granatu i koniczynką (XV w.), restaurowana.  
Pierwsza poz. w klocek XV.49-52.adl.

**XV.49.adl**

## VINCENTIUS Ferrerius (s.)

- 52.** Sermones de tempore et de sanctis. P. I-III.  
Nürnberg : Antonius Koberger, I) 1492, II) 31 VIII 1492, III) 28 VI  
1492. 2°. – [Var. A].  
GW 9840. IBP 5665.

2 wol., P. I współopr. z P. III.

Prow.: 1. [Kościół katedralny pw. św. Jana Chrzciciela w Kamieniu Pomorskim] (sygn.:) N.5, N.14 (XVI w.).

2. (Sygn.:) n°3-4 (XIX w.).

3. [Bibliothek des Marienstifts-Gymnasiums zu Stettin] (sygn.:)  
Cam.Imp.12-13 (XIX w.).

Opr.: deska, skóra brązowa z licznymi ubytkami, tłoczenie ślepe i złoczone (jedynie tytuł), strychulec, tłoki; dwie zapinki - jedna z ornamentem litericznym, druga z wiązką liści (XV.9), dwie zapinki z ornamentem floralnym (XV.10), kompletne okucia w obu tomach: osiem narożnych z wypukłym liściem akantu i guzem u podstawy oraz dwa rombowe okucia centralne z motywem floralnym i literowym, klamer w obu tomach brak. Dekoracja obu okładek jednakowa w obydwu tomach: zwierciadło wypełniono motywem owocu granatu z kwiatonami w środku, natomiast otaczającą je ramę ozdobiono motywem konara owiniętego wicią roślinną. W narożnikach odcisnięto rozety w otoku, a w górnej partii okładziny złoczone tytuły dzieł. Wyklejki papierowe (XV w.), restaurowana (XV.10).

**XV.9-10**

# DRUK Z XVI W. WSPÓŁPRAWNY Z INKUNABUŁEM

## MAILLARDUS, Oliverius

Sermones de sanctis.

Köln : Cornelius de Zierikzee, 30 X 1507. 4°.

Pierwsza poz. w klocek, współopr. z XV.27.adl.

**XV.39.adl**

# INDEKS TOPOTYPOGRAFICZNY

## Augsburg

### Antonius Sorg

[1487 ca] Gesta Romanorum. 2° 25

## Basel

### Ioannes Amerbach

[1496 ca] Philelphus, Franciscus: Epistolae. 4° 45

1497 Peraldus, Guillelmus: Summa de virtutibus et vitiis. 4° 42

### Nicolaus Kessler

1488.05.24 Meffret: Sermones de tempore et de sanctis,  
sive Hortulus reginae. 2° 37

1497 Hieronymus (s.): Epistolae. 2° 27

### Petrus Kollicker

[1482 non post] Marchesinus, Ioannes: Mammotrectus super Bibliam. 4° 35

## Freiburg im Breisgau

### Kilianus Fischer

[1491 non post] Ephrem Syrus (s.): Sermones selecti, Lat. 2° 21

[1493 non post] Guillelmus Alvernus: Rhetorica divina. 2° 26

## Köln

### Nicolaus Götz

1475 Milis, Ioannes Nicolaus de: Repertorium iuris canonici. 2° 38

### Henricus Quentell

1491 Versor, Ioannes: Quaestiones super libros Ethicorum Aristotelis. 2° 50

[1491 ca] Aristoteles: Oeconomica. 2° 6

1492.03.08 Aristoteles: Politica. 2° 7

[1493 ca] Versor, Ioannes: Quaestiones super Metaphysicam Aristotelis. 2° 51

## Leipzig

### Conradus Kachelofen

[1497/8 ca] Cicero, Marcus Tullius: De imperio Cn. Pompei oratio. 2° 15

## Lyon

### Ioannes Siber

[1498/1500 ca] Corpus iuris civilis. Digestum vetus. 2° 17

## Nürnberg

### Casparus Hochfeder

1494.11.29 Thomas a Kempis: Opera. 2° 48

### Fratres Ordinis Eremitarum s. Augustini

1480.05.31 Chaimis, Bartholomaeus de: Confessionale. 4° 14

### Antonius Koberger

1481 Duns Scotus, Ioannes: Quaestiones quodlibetales. 2° 18

[14]81.04.23-05.19 Duns Scotus, Ioannes: Quaestiones  
in IV libros Sententiarum. 2° 19

1485.05.07 Biblia, Lat. 2° 8

1487.12.03 Biblia, Lat. 2° 9

1488.08.28 Angelus de Clavasio: Summa angelica de casibus conscientiae. 2° 3

[1491/3] Martinus Polonus: Margarita decreti. 2° 36

1492.06.28-08.31 Vincentius Ferrerius (s.): Sermones  
de tempore et de sanctis. 2° 52

1493.04.12 Biblia, Lat. 2° 10

1496.07.28 Nider, Ioannes: Praeceptorium divinae legis. 4° 40

1497.09.06 Biblia, Lat. 2° 11

1497.09.22 Hollen, Gotschalcus: Praeceptorium divinae legis. 4° 29

1500 Petrus Lombardus: Sententiarum libri IV. 2° 43

## Speyer

### Petrus Drach

1483.02.26 Holkot, Robertus: Super sapientiam Salomonis. 2° 28

## Strasbourg

### **Martinus Flach**

- 1489.10.31 Angelus de Clavasio: Summa angelica de casibus conscientiae. 2° 4  
1489.10.31 Bonaventura (s.): Opuscula. 2° 13  
1494.08.11-1502 Gerson, Ioannes: Opera. 2° 24

### **Georgius Husner**

- [1475.03.25 ante] Andreae, Ioannes: Additiones ad Durantis Speculum iudiciale. 2° 2

### **Ioannes Prüss**

- [1491.03.06 ante] Boethius: De consolatione philosophiae. 4° 12

### **R-typographus = Adolphus Rusch**

- [1470 ca] Magni, Iacobus: Sophologium. 2° 34

### **Typographus Iordani = Georgius Husner**

- 1489.02.23-25 Iacobus de Voragine: Legenda aurea. 2° 30  
1489.03.30-08.14 Ioannes de Verdena : Sermones dormi secure de tempore et de sanctis. 2° 33  
1489.05.25 Ioannes Gallensis: Summa collationum. 2° 32  
1490.08.16 Iacobus de Voragine: Legenda aurea. 2° 31  
1494.11.22, 1495 Nicolaus de Błonie: Sermones de tempore et de sanctis. 2° 39

### **Typographus Paludani**

- 1485 Pseudo-Petrus de Palude : Sermones Thesauri novi de sanctis. 2° 44  
[1485 ca] Corona Beatae Mariae Virginis. 2° 16

## Ulm

### **Ioannes Zainer**

- 1480.[06.15 ca] Albertus de Padua: Expositio evangeliorum dominicalium et festivalium. 2° 1

## Venezia

### **Guilelmus Anima Mia**

- 1487.11.20 Duranti, Guillelmus: Rationale divinatorum officiorum. 2° 20

### **Antonius de Gusago**

- 1498.02.12 Nonius Marcellus: De proprietate Latini sermonis. 2° 41

<b>Hermannus Liechtenstein</b>	
1486.09.12 Rainerius de Pisis: Pantheologia. 2°	47
<b>Aldus Manutius</b>	
1498.07 Politianus, Angelus: Opera. 2°	46
<b>Christophorus de Pensis</b>	
1496.06.15 Valla, Laurentius: Elegantiae linguae Latinae. 2°	49
<b>Philippus Pincius</b>	
1493.04.30 Apuleius Madaurensis, Lucius: Opera. 2°	5
<b>Vendelinus de Spira</b>	
[1473 ca] Gambilionibus, Angelus de: Lectura super titulo de actionibus Institutionum. 2°	22
[1473 ca] Gambilionibus, Angelus de: Lectura super titulo de appellationibus et relationibus. 2°	23



## INDEKS PROWENIENCJI

- Alberti Henricus (fl. 1490-1491)** – kapłan w Stargardzie – **4, 13**
- Aulike H. (fl. 1843)**, być może tożsamy z **Aulike (Aulicke) Matthias (1807-1865)** – ur. w Münster, prawnik, polityk, filolog, nauczyciel. W 1839 r. urzędnik w Pruskim Ministerstwie Kultury i Oświaty – **40**
- Belgarder Verein für Geschichte und Heimatkunde** – powstało 10 listopada 1921 r. Jego najważniejszym zadaniem było założenie i utrzymanie muzeum regionalnego w Białogardzie (Das Heimatmuseum in Belgard), co nastąpiło 26 października 1924 r. Przy muzeum działała biblioteka, w której gromadzono stare druki, pergaminy, księgi miejskie i dokumenty cechowe od XV-XIX w. – **30**
- Biecz. Kościół parafialny (XVIII w.)** – pierwsza parafia powstała przy kościele pw. św. Piotra Apostoła. Na pocz. XIV w. erygowano drugą parafię przy wzniesionym przez kolonistów niemieckich kościele pw. Bożego Ciała. Od XIV w. istniała przy niej szkoła i biblioteka, w 1762 r. zamieniona na kolonię akademicką – **6, 7, 8 (egz. a), 43, 50, 51**
- Brandt Johannes (fl. 1556-1571)** – w l. 1556-1571 tezaurariusz kapituły kamieńskiej – **10**
- Brüning (Bruiningius, Brüningius) Justus von (1608-1688)** – ur. w Osna-brück, prawnik, radca cesarski w Wiedniu. Związany z uniwersytetem w Rinteln oraz z księciem brunszwickim – **24 (egz. b)**
- Bürger Michael (fl. XVII w.)** – **33**
- Crauss Michael (fl. 1629)** – **10**
- Domański Jan (zm. 1769)** – doktor praw, protonotariusz i kanclerz w kapitule sądeckiej, oficjał w Bieczu. Studiował w Akademii Krakowskiej, od 7 XI 1726 r. doktor filozofii – **6, 7, 8 (egz. a), 43, 50, 51**
- Dominikanie - Brandenburg an der Havel? (XVI w.)** – sprowadzeni ok. 1267 r. Kościół pw. św. Pawła wybudowany w l. 1286-1384 na obszarze Nowego Miasta. W 1497 r. po zachodniej części przed kościołem stanęła kaplica Mariacka z biblioteką na pierwszym piętrze. Po reformacji (od 1560 r.) służył jako ewangelicki kościół parafialny, zabudowania klasztorne przeszły na własność miasta – **39**
- Egardus (fl. 1486)** – być może mieszczanin w Stargardzie – **18, 19**
- Eichmann Jakob (zm. 1648)** – od 1604 do śmierci pastor w Karścinie (Kerstin) (pow. białogardzki) – **29**
- Frickh Johann (fl. XVII w.)** – **24 (egz. a)**
- Geissler Johann Gottfried (1726-1800)** – pedagog, bibliotekarz, od 1751 r. kon- rektor gimnazjum w Görlitz, od 1768 r. rektor gimnazjum w Gotha, póź- niej w Naumburgu, od 1787 r. dyrektor biblioteki książęcej w Gotha – **27**
- Geyer Hans Jakob von Feldkirch (fl. 1686-1697)** – w l. 1686-1697 proboszcz katolickiej parafii św. Wawrzyńca w Untervaz (Szwajcaria) – **24 (egz. a)**
- Georg Nikolaus (zm. 1539)** – wikariusz w Kamieniu Pomorskim – **10**

**Görlitz. Kościół parafialny pw. św. św. Piotra i Pawła (XVIII w.)** – wybudowany w l. 1423–1497 w miejscu późnoromańskiej budowli. Biblioteka założona w XV w., znajdowała się pod zakrystią. W 1565 r. zlikwidowana (116 tomów), część ksiąg przeszła do biblioteki franciszkanów. Następnie odbudowana dzięki przejęciu księgozbioru pierwszego ewangelickiego kaznodziei (45 tomów). W XVII w. zasób powiększył się o dzieła egzegetyczne. Po pożarze w 1691 r. zorganizowana na nowo w zakrystii za głównym ołtarzem. W XVIII w. księgozbiór powiększył się znacznie dzięki darowiznom od osób prywatnych. Podczas II wojny światowej najcenniejsze księgi po wywiezieniu z miasta zaginęły – 27

**Gymnasium Palaeo-Sedinense** zob. **Marienstifts-Gymnasium zu Stettin**

**Gymnasium Regium et Groeningianum Stargard in Pommern** zob. **Königliches und Gröningsches Gymnasium zu Stargard**

**Kamień Pomorski (niem. Cammin in Pommern). Kościół katedralny pw. św. Jana Chrzciciela (XVI w.)** – świątynia ufundowana w 1176 r. przez księcia pomorskiego Kazimierza I w związku z przeniesieniem tu siedziby biskupów pomorskich z pobliskiego Wolina. Rozbudowa i wyposażanie kościoła trwały do końca XV w. W l. 1325-1350 nad wschodnim skrzydłem kościoła dobudowano pomieszczenie, w którym swoje miejsce znalazł skarbiec i kościelna libreria będące pod opieką tezarariusza. Wielkość zasobu bibliotecznego nie jest znana. Po kasacie kapituły kamieńskiej w roku 1810 uległ on częściowemu rozproszeniu – 1, 2, 5, 8 (egz. b), 9, 10, 11, 14, 15, 16, 17, 22, 23, 35, 37, 38, 39, 41, 44, 49, 52

**Königliches und Gröningsches Gymnasium zu Stargard (XIX/XX w.)** – szkoła średnia otwarta w 1633 r. jako Gröningsches Kollegium (łac. Collegium Groeningianum), dzięki realizacji testamentu burmistrza Stargardu, Petera Gröninga. W czasie wojny trzydziestoletniej przerwała działalność. W 1714 r. uzyskała status uczelni akademickiej. Od 1812 r. działała jako zreformowane Königliches und Gröningsches Gymnasium (łac. Gymnasium Regium et Groeningianum). Zgromadzony w bibliotece szkolnej księgozbiór, liczący na początku XX w. przeszło 20 tys. tomów, przetrwał do końca II wojny światowej po czym uległ rozproszeniu – 4, 13, 18, 19, 25, 28, 29, 34, 47

**Marienstifts-Gymnasium zu Stettin (XIX/XX w.)** – szkoła o profilu humanistycznym, której historia sięga 1544 r., kiedy powołano do życia Fürstliches Pädagogium (łac. Paedagogium Sedinense), placówkę o charakterze akademickim. Od 1573 r. biblioteka szkolna połączona była z biblioteką kościoła Mariackiego, utworzoną w XIII w. Kilkakrotnie w swych dziejach szkoła poddawana była reorganizacji i zmieniano jej nazwę. W XVIII i XIX w. funkcjonowała także łac. nazwa szkoły Gymnasium Palaeo-Sedinense. W l. 1805-1868 działała jako Königliches und Stadt-Gymnasium, a po oddzieleniu się Stadtgymnasium jako Königliches Marienstifts-Gymnasium lub Marienstifts-Gymnasium (1869-1915). W l. 1933-1945 jako Marienstifts-Gymnasium. W ciągu kilku wieków swego istnienia szkoła zgromadziła bogaty księgozbiór (książki, muzykalia,

kartografia) liczący na początku XX w. przeszło 34 tys. tomów, który po 1945 r. uległ rozproszeniu – 1, 2, 5, 8 (egz. b), 9, 10, 11, 14, 15, 16, 17, 22, 23, 35, 37, 38, 39, 41, 44, 45, 46, 49, 52

**Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie** – utworzone w 1945 r. jako Muzeum Miejskie. Przejęło zbiory Stadtmuseum i Pommersches Landesmuseum. W 1970 r. podniesione do rangi Muzeum Narodowego – 3, 4, 13, 25, 28, 29 30, 31, 33, 34, 47

**N.N. (XVI w.)** – notariusz w Lubaniu – 27

**N.N. (XVI w.)** – 39

**Niesert Johann Heinrich Joseph (1766-1841)** – niemiecki katolicki teolog, kolekcjoner rękopisów i pieczęci, numizmatyk i antykwariusz. Od 1804 r. proboszcz w Velen, później wikariusz w Münster – 40

**Piscatoris, Stephanus (fl. 1487)** – w 1487 r. był bakałarzem, zapewne w Stargardzie – 47

**Puden (van Püden) Johannes (fl. ca 1474-1487)** – w l. ok. 1474-1475 kapłan przy kościele św. Mikołaja w Zerbst (Niemcy, Saksonia-Anhalt), później przy kościele Mariackim w Stargardzie (ok. 1486-1487) – 18, 19, 28, 47

**Sapidus (Witz) Johannes (1490-1561)** – ur. w Sélestat (Alzacja), pedagog, humanista, poeta. Słuchacz filozofii, poetyki i retoryki w Paryżu, od grudnia 1510 r. rektor szkoły miejskiej w rodzinnym mieście – 46

**Schiessel Wolfgang (fl. XVI w.)** – magister – 42

**Schulte (Sculte) Kaspar (zm. ca 1539)** – ostatni (do 1539 r.) przeor w klasztorze dominikanów w Kamieniu Pomorskim – 39

**Sibelius Joachim (fl. XVI/XVII w.)** – 33

**Stargard (niem. Stargard in Pommern). Kościół parafialny pw. NMP (XV/XVI w.)** – budowę świątyni rozpoczęto w 1292 r. i prowadzono z przerwami do końca XV w. Poważne straty przyniósł kościołowi wielki pożar miasta w 1635 r. Z 1381 r. pochodzi informacja o funkcjonowaniu biblioteki w Stargardzie. Jest prawdopodobne, że mogła to być biblioteka mariacka. W XVIII w. księgozbiór liczył ok. 2 tys. tomów. Przed 1820 r. włączony został do biblioteki Königliches und Gröningsches Gymnasium. W 1891 r. część zbiorów wróciła do kościoła. Po II wojnie światowej uległ rozproszeniu – 4, 13, 18, 19, 25, 28, 47

**Thomas, Johannes (fl. XVI w.)** – 29

**Tornarius Johannes Franciscus (fl. XVI w.)** – 20

**Towarzystwo Przyjaciół Książnicy Szczecińskiej** – od 1994 r. Książnicy Pomorskiej, powstało w 1987 r., jednym z głównych celów jest troska o zachowanie dziedzictwa kulturowego Pomorza Zachodniego – 40

**Westfal (Westual, Westval) Michael (fl. XV w.)** – proboszcz w Złocięncu – 14, 16, 35, 44

**Zoll (XVI w.)** – 4

**Proweniencje niezidentyfikowane** – 5, 8 (egz. b), 11, 15, 16, 20, 24, 27, 33, 38, 39, 41, 44, 45, 49, 52

## KONKORDANCJE LITERATURY I NUMERÓW KATALOGU

<b>GW</b>	<b>Katalog</b>	<b>GW</b>	<b>Katalog</b>
785	1	7572	16
1675	2	7676	17
1927	3	9069	18
1929	4	9074	19
2303	5	9133	20
2431	6	9334	21
2444	7	9840	52
4288	8	10492	22
4289	9	10495	23
4293	10	10717	24
4294	11	10895	25
4550	12	12055	42
4647	13	12885	28
6546	14	12894	29
6776	15		

<b>Hain</b>	<b>Katalog</b>	<b>Hain</b>	<b>Katalog</b>
3262	39	11908	41
3543	43	12928	45
7444	32	13019	47
8303	26	13218	46
8565	27	15820	49
9769	48	15960	33
10472	34	16051	51
10835	36	16053	50
11000 (I)	37		
11153	38		
11796	40		

<b>Copinger</b>	<b>Katalog</b>	<b>Reichling</b>	<b>Katalog</b>
5422	44	612	35
6452	30		
6454	31		

<b>IBP</b>	<b>Katalog</b>	<b>IBP</b>	<b>Katalog</b>
175	1	2831	28
289	2	2839	29
353	3	3002	30
355	4	3005	31
452	5	3132	32

512	6	3263	33
518	7	3511	34
1044	8	3592	35
1045	9	3625	36
1047	10	3687	37
1048	11	3735	38
1105	12	3933	39
1136	13	3994	40
1508	14	4026	41
1548	15	4229	42
1714	16	4340	43
1753	17	4369	44
1989	18	4413	45
1994	19	4530	46
2074	21	4663	47
2282	22	5357	48
2283	23	5517	49
2356	24	5589	50
2399	25	5599	51
2620	26	5665	52
2796	27		

## KONKORDANCJA SYGNATUR INKUNABUŁÓW I NUMERÓW KATALOGU

XV.1	9	XV.29	4
XV.2	8	XV.30	13
XV.3	11	XV.31	25
XV.4	10	XV.32	28
XV.5.adl	35	XV.33	29
XV.6.adl	14	XV.34	30
XV.7	1	XV.35	31
XV.8	37	XV.36	33
XV.9	52	XV.37	34
XV.10	52	XV.38	47
XV.11	39	XV.40	12
XV.12.adl	44	XV.41	40
XV.13.adl	16	XV.42	20
XV.14	17	XV.43	24
XV.15.adl	22	XV.44.adl	36
XV.16.adl	23	XV.45.adl	26
XV.17	38	XV.46.adl	21

XV.18	2	XV.47.adl	48
XV.19.adl	49	XV.48.adl	32
XV.20.adl	5	XV.49.adl	51
XV.21.adl	41	XV.50.adl	50
XV.22.adl	15	XV.51.adl	7
XV.23	46	XV.52.adl	6
XV.24	27	XV.53	43
XV.25	45	XV.54	8
XV.26.adl	19	XV.55.adl	18
XV.27.adl	42	XV.56	24
XV.28	3		

## SPIS ILUSTRACJI

1.	Wizerunek św. Bonawentury, nr 13 .....	72
2.	Jan Gerson jako pielgrzym, nr 24 (egz. b) .....	73
3.	Wizerunek kapłana, nr 9 .....	74
4.	Rękopiśmienny inicjał wstępny, nr 37 .....	75
5.	Rękopiśmienny inicjał wstępny, nr 10 .....	76
6.	Wyklejka górnej okładziny, nr 35 .....	77
7.	Okładzina górna, nr 44 .....	78
8.	Okładzina górna, nr 8 (egz. b) .....	79
9.	Okładzina dolna, nr 22 .....	80
10.	Proweniencja 1, nr 10 .....	81
11.	Proweniencja 1, nr 35 .....	82
12.	Sygnatura biblioteki katedralnej w Kamieniu Pomorskim (u góry) i Gimnazjum Mariackiego, nr 22 .....	83
13.	Proweniencja 1, nr 13 .....	84
14.	Sygnatura i niemiecka wersja pieczętki biblioteki gimnazjalnej w Stargardzie, nr 25 .....	85
15.	Proweniencja 1 i 2, nr 40 .....	85
16.	Naklejka grzbietowa biblioteki Gimnazjum Mariackiego, nr 2 .....	86
17.	Dwie wersje pieczętki biblioteki Gimnazjum Mariackiego, łacińska (starsza) i niemiecka, nr 46 i 38 .....	87
18.	Proweniencja 2, 3 i 4, nr 29 .....	88

## **ILUSTRACJE**





1. Wizerunek św. Bonawentury, nr 13.



2. Jan Gerson jako pielgrzym, nr 24 (egz. b)

figura summi sacerdotis cum suis vestido.



**D**uplica q̄s ad te aaron. Hic agit de vestimentis sacerdotum. 7 p̄mo in generali. secundo in spali. Ibi. Hic autē sunt. Circa p̄m̄ū d̄i. Duplica. s. ad d̄m̄ū cultum p̄ ossecrāōs in sacerdotium. de q̄ agit ca. sc̄pt̄. b. Facies vestem sanctam. i. ad munificētiā d̄m̄i cultū deputatam. Sanctum cū in vna significacione idem est q̄ d̄m̄o cultū deputatū. nas nō erat licitū sacerdotib⁹ talibus vestib⁹ vti nisi in cultu tabernaculi. c. In gloria 7 excoē. q̄ hoc eccēbat ad gloriā dei p̄ncipalit̄. 7 secūdo d̄m̄o ad bonorē aarō 7 filiorū. in q̄ntū erat mediator in t̄r̄ 7 p̄m̄. d. In q̄o sanctificat̄. i. sanct̄. e. Mihi t̄r̄ m̄bi. q̄ an̄ ossecrāōs ipse nō ministravit. s. moyses vbi ca. se. f. Hic autē sc̄. h. agit de vestimēt̄ sacerdotū in spali. 7 p̄mo de illis q̄ erāt spalia summo sacerdoti. sc̄do de his q̄ erāt cōia sibi 7 aliis sacerdotib⁹ in feriozibus. Ibi. Facies 7 feminalia. ad huc p̄mo enumerat̄ q̄ sunt spalia summo sacerdoti. secundo p̄sequit̄ de singulis ibi. Faci-

3. Wizerunek kapłana, nr 9.



# In festo pasce

Incipit pars Estiualis s'monuz Adeffreth  
als Ortulus regine.

**P**urgete vetus  
fermentū vt sit no-  
ua p̄persio sic̄ estis  
azimi. j. Cor. v. So-  
linusli. viij. de mira-  
bilibus mūdi dicit.  
Sūt q̄daz fontes in

**A** pfundo maris q̄ dū eā qua in se habent viscositatē  
sursum mittūt atq̄ purgāt: p̄stat eo anno fieri  
securitatē nauigādi. Ideo h̄ naute obseruāt q̄  
dū ad longinquas ptes ire appetūt. spumā ma-  
ris atq̄ aliā supnatantē viscositatē diligenter  
inspiciūt z aduertūt: vt sic secure p̄nt ad portū  
nauigare. Moralit̄ p̄ mare ad p̄ns est q̄libet  
peccator designatus. qz sicut mare sp̄ in se est  
salsum z amarū. qz dicit Aristo. ij. metheoroz  
Dulce p̄pter leuitatē sursum fer̄ sed salsuz p̄  
pter grauitatē s̄tus manet. & pluuialis aqua

4. Rękopiśmienny inicjał wstępny, nr 37.

Incipit postilla sup Mattheū fratris  
ordinis fratrum minorum.



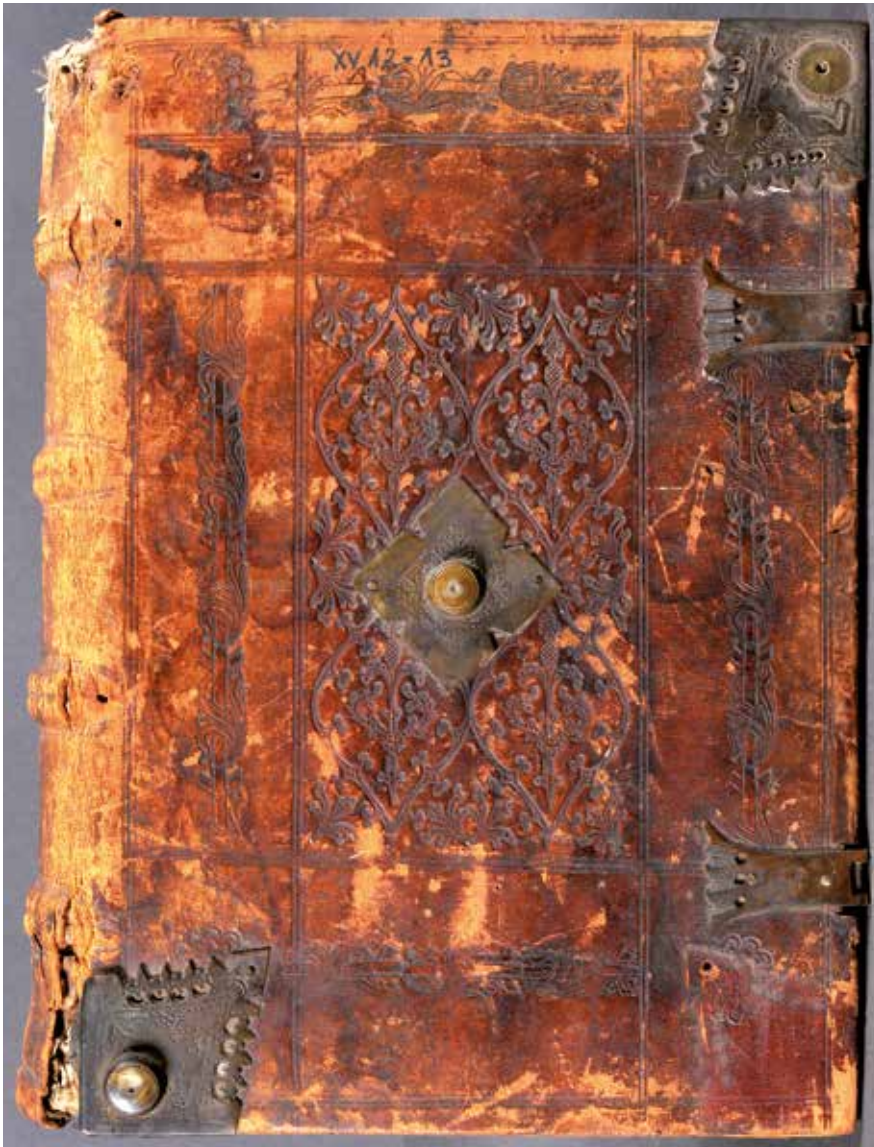
Quatuor facies vult. Ezech.  
b. Greg. sup Ezech. i. pre  
faciē vnusq̄sq̄ cognoscit r  
cia designat. Lex aut̄ seu t  
ca licet sit vna. qz ab vnige  
ta. z ad vnū finē ordinata:  
tū quadruplici noticia excellit dē m aliā l  
naz z diuinā. z iō de ip̄a ante dī. Quattu  
cui euidentiā aduertendū q̄ cuiuslibet l  
sunt quatuor date cōditioes. Legis em̄ pp

5. Rękopiśmienny inicjał wstępny, nr 10.



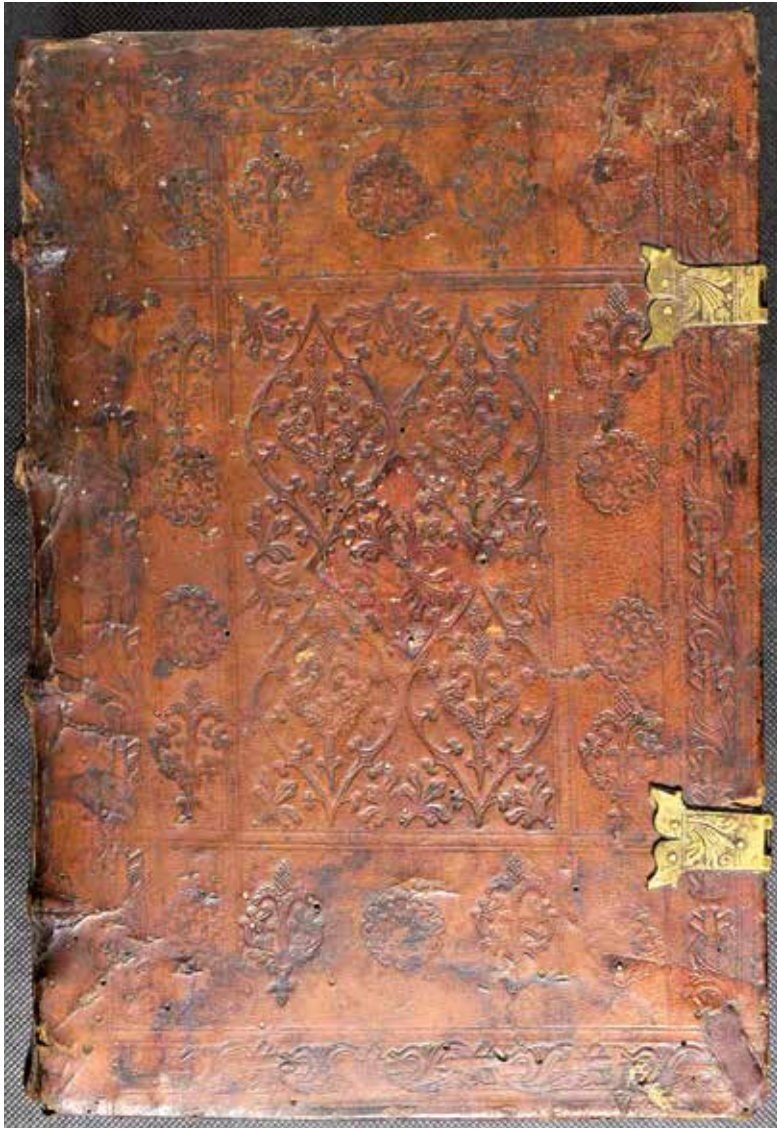


6. Wyklejka górnej okładziny, nr 35.



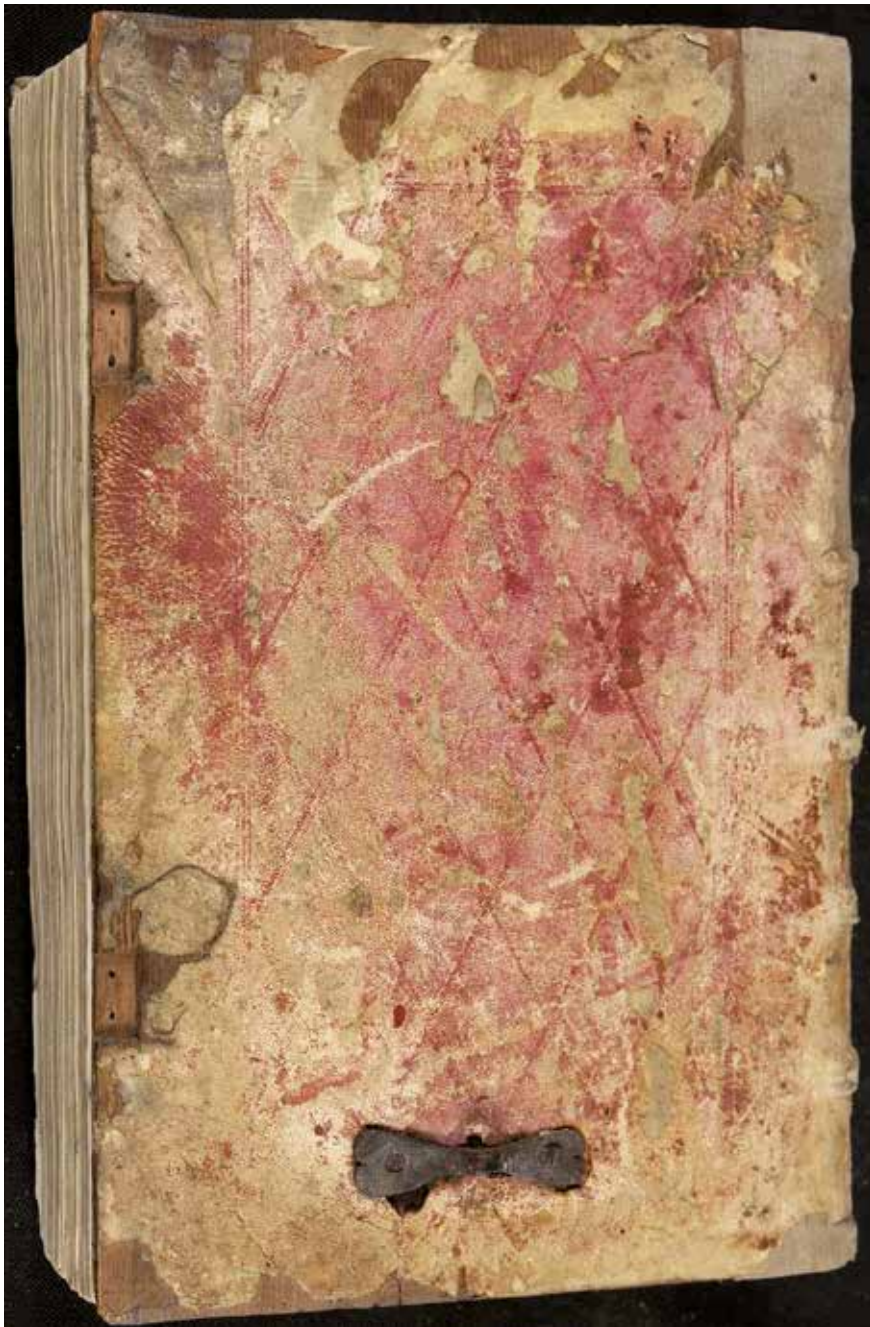
7. Okładzina górna, nr 44.





8. Okładzina górna, nr 8 (egz. b).





9. Okładzina dolna, nr 22.

Znacząca para z Łyż w testamentu g.d.  
Mrołaj Kęrozgij Inn. Wicent. Wicent.  
Mrołaj Kęrozgij Inn. Wicent. Wicent.  
Cannurid |

10. Proweniencja I, nr 10.

i. manifestare 7 ostendere. 7 qñqz  
ē pditionē facē. pdo. is. didi. itū  
Hęc vola. lę. est palma manus

*in v. plebanus vallibus*

De omnibus sanctis.

**A**nchorite. pe. p. sunt here/  
mitę. hic 7 h anachorita. te  
quasi cor angens ieiunijs. vel ab  
ana qđ est sursum. et chorus. qđ  
horū celestē inhabitās.

*anno d m 12 8 3*

De sancto Martino

**C**athecuminus. i. in fide in/  
structus 7 nō dū baptizat<sup>o</sup>  
adiectm potest esse a cathesis qđ  
est doctrina vel locus doctrię. ca/  
thetico. as. significat plura. vñ  
Cōsumat firmat reprehēdit siue  
refutat. Instruct informat docet  
imbuit. hęc cethetizat. Cune<sup>o</sup>. ei.  
ē societas. mas. g. Denificus. a. ū





12. Sygnatura biblioteki katedralnej w Kamieniu Pomorskim (u góry)  
i Gimnazjum Mariackiego, nr 22.

Comperit esse Codex quidam manus scriptus ab Episcopo Alberti  
piscatore in noua straganda ppe sua in vigilia sctoz aplos  
Symonis & iude anno d. milii c. lxxxi. 12. 11. 12. fuit volens  
pferre deo grad

**S**ancti Bonauenture tra  
ctatus 7 libri q̄ plurimi



Summa de regno balneo cordis mōy. g. d. m. n. s. f. e. r. et theologica  
emendatissimā ac altissimi Cardinalis Episcopi: hinc typis p̄fatare  
magis etiam p̄m̄ g. et auctoritate magna p̄dici d̄m̄ p̄m̄  
toto orbe h̄m̄ t. q̄ p̄reus doctorum similitudine et cognoscere  
tamē sup̄ q̄m̄ s̄m̄ t. a. z. libros s̄p̄t. p̄sulla s̄p̄ s̄p̄ lucē  
et hypologiaz librorū p̄de de cōtemplacōe librorū. De sex  
his Seraphim h. i. de regula nouitōz. h. i. Dm̄ q̄ s̄m̄  
asti h̄storiaz maior et m̄re q̄p̄m̄. Atq̄ cordis q̄s̄tūacōes  
lib. 2. 1. H̄s̄q̄ obis et p̄t. ex frequētia miracula: ad est. 2. q̄m̄  
tūcōtō corūc m̄d̄m̄ p̄t. m̄d̄m̄ f̄uē. S̄m̄t. q̄m̄ p̄t. f̄o. m̄  
no d̄m̄ 1282. t̄s̄ōz. p̄t. f̄o. m̄d̄m̄ m̄d̄m̄ a s̄p̄p̄t. t̄. cōm̄t. a  
p̄t. o. p̄t. p̄t. p̄t. h. i. que et s̄p̄t. m̄d̄m̄ cōm̄t. a  
m̄t. c̄m̄t. a

D. 138/63

36

13. Prowienienca 1, nr 13.



14. Sygnatura i niemiecka wersja pieczętki biblioteki gimnazjalnej w Stargardzie, nr 25.



15. Proweniencja 1 i 2, nr 40.

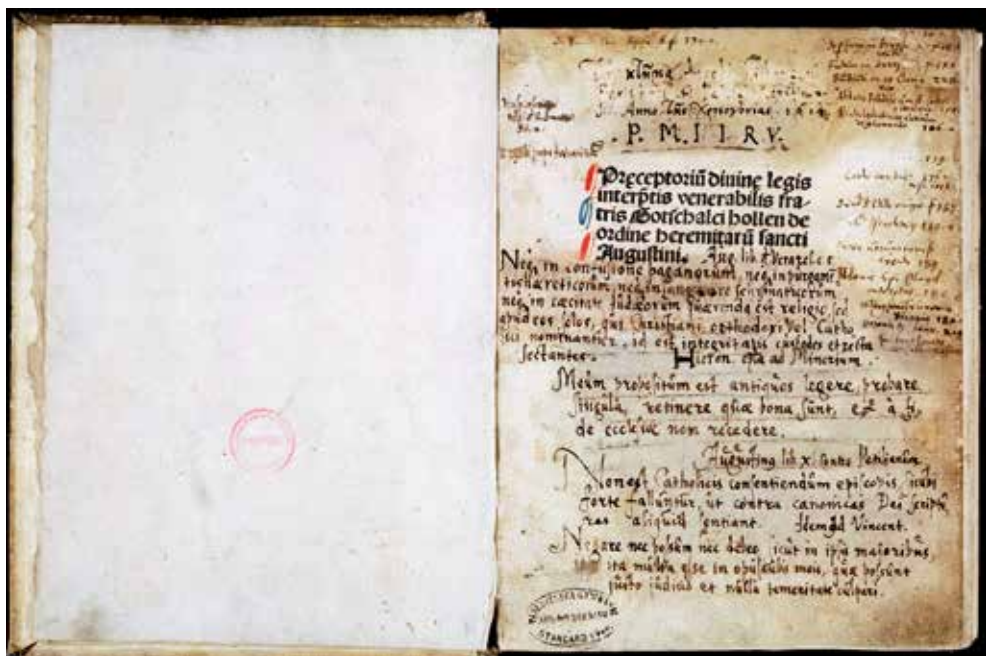


*16. Naklejka grzbietowa biblioteki Gimnazjum Mariackiego, nr 2.*



17. Dwie wersje pieczętki biblioteki Gimnazjum Mariackiego, łacińska (starsza) i niemiecka, nr 46 i 38.





18. Prowienienca 2, 3 i 4, nr 29.

ISBN 978-83-64070-10-5



9 788364 070105